Deum, quas Antiochi satellites proferebant, quam contra seipsum.

Et qui laudabant me, adversum me jurabant.) Hieronymus absque conjunctione, *exultantes per me jurabant*. Exemplum dat in Semei *a* Trevetus. Alii, *deludentes me in me juraverunt*; videlicet, inquit Felix, dicentes me stultum, facientes me iniquum, deridentes me. Vel, *qui insultant mihi, in perniciem meam conjuraverunt*, seu, *qui ludibrio me habent in caput meum conjurant*, vel *insanientes mihi*, seu *in me*, idest, bacchantes, & furentes, & quibus videbar ipse insanus, ac abjectissimus. Scholion Græcum καὶ οἱ καταστασιάζοντές μου ἐμὲ ὀρκωμότουν *& qui seditionem concitabant adversum me, me execrationem*, sive *juramentum execratorium faciebant*. Participium מהוללי *meholalahi* cum affixo à themate הולל *holel* in poel quadrato, cujus Kal est הלל *halal* significat *laudantes*, (Unde tritum illud הללויה *halelujah*,) & *insanientes*, quo modo posteriore vertitur in Ecclesiastici libro *b* à nonnullis; ubi Interpres reddit *risum reputavi errorem*. Laudatio ironica potest exponi, ut innuit Cassiodorus, vel simulata, & ficta, ut Augustinus: vel vera, & ex animo, tempore prospero, quo amici suppetebant, sed postea inimici evaserunt, ut Græci. De juramento item adversus Prophetam, vel alium sub ejus persona, explicatur, aut quod inimici usurparent illud, aut amici, qui etiam censeantur expressi per laudatores serios, ita ut tam hi, quam illi ob acerbitatem ærumnarum, sub execratione jurarent, ne sibi, vel quibus bene vellent tale quid accideret; aut è contrario, quibus male, ut contingeret; aut sibimet etiam si ea in re, quam sponderent, vel assererent, fallerent. Etsi porro Hebræa præpositio בי *bi* cum affixo, ferre possit sensus istos, quemadmodum in alio psalmo *c*, *laudabantur omnes, qui jurant in eo* בו *bo*, per *eum*: tamen *jurare adversum aliquem* κατά τινος proprie tantum significat conjurationem, quem vocat cum Euthymio Nicephorus ὅρκον ἐπιβουλῆς *juramentum conspirationis atque insidiarum*: licet iidem cum Græcis aliis, alios dictos tradant sensus; & utcumque censeri posset execratorium juramentum, quod quis faceret contra seipsum, aut alios, esse contra Davidem, aliumve sub persona ipsius, quatenus ille in eo juramento sumeretur in exemplum gravissimæ calamitatis; quasi etiam calamitas eadem inflicta illi esset, propter ipsius peccata; quod tandem cederet in vituperationem ejus atque sic diceretur adversus illum. Hoc modo Job *d* dicebat, quod *posuerat eum* Deus *quasi in proverbium vulgi* & quod *erat exemplum coram eis* תופת *thopheth*, quod *gravissimum, ac exemplare*, ut vocant, *supplicium* significat. Præterea *esse in maledictionem, & in exemplum*, *e*, idem valet: pro *exemplo* autem ponitur *juramentum*, sive ut Augustinus *f* loquitur, *execramentum*. Sed paullo durior, & coactior est hujusmodi expositio. Fateor item videri mihi in Basilii, Theodoreti, Chrysostomi Latina interpretatione non satis assequi quod habetur: *per meas calamitates jurant, ne patiar ea, quæ quidam*, seu *illi & illi, perpessi sunt*. Potius dicendum videretur, *ne paterentur quod ille*. Ita omnino extat in expositione Euthymii, ac Nicephori, & hoc sibi volunt Græca apud hos & illos alios auctores μὴ πάθοιμι ἃ ὁ δεῖνα πέπονθεν, *ne patiar quod ille quidam*, nempe David, seu alius sub illius persona, *passus est*, & quod alius Græcus dixit μὴ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰσραὴλ πάθοιμι, *ne eadem cum Israel patiar*, seu, *quæ passus est Israel*. Euthymius refert nonnullos existimare hæc verba intelligere ex persona Christi, ita ut sit prophetia de Petro, qui juravit *se non novisse hominem g*. Hugo acute observat, quod qui laudant alios ficte, adde adulatorie, & immodice, jurant adversus illos, & *qui beatos eos dicunt ipsi decipiunt h*. Bruno refert ad eos, qui conspirabant fictis laudibus capere Christum, ut qui dicebant *i*, *magister scimus, quia verax es*, &c. Pepinus *k* ad Christum conquerentem de impiis Judæis, de perversis hæreticis, adde de illis, qui *factis negant, quem ore confitentur l*: præterea ad quemlibet etiam conquerentem de adulatoribus; quod multis verbis explicat.

a 2 Reg. 16.5 & seq.
b c. 2. 2
c Ps. 62. alt. jura e ad versus aliquem, quid propri significet.
d c. 17. 6.
e Num. 5. 27
f quæst. 11. in Num
Expositio paullo durior.
Expositiones variæ.
g Matt. 26. 74.
h Esa. 3. 12
i Matt. 22. 16
k ser. 76
l Tit. 1. 16

Vers. 10.) Quia cinerem tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam.

HÆc est caussa, quare sustinuerit exprobrationes hostium, & conjurationes illorum, qui olim erant aut ferii, aut ficti tantum amici; quoniam cernebant in maximas jam redactum miserias, ut non ei cibus saperet magis, quam cinis, præ doloris vehementia, præque inappetentia; vel etiam cum in pulvere mœrens procumberet, ubique victum sumeret, propter ingentem animi perturbationem, cinerem cibo permisceret, nec satis alterum ab altero discerneret, vel non alium liceret comedere panem, quam raptim sub cinere coctum: lacrymas quoque in potum, non valens, dum biberet, ab iis se temperare, immittendo, & tunc etiam plorando, cum se, bibendo, vellet exhilarare. Simili descriptione Jeremias *m* ærumnas deplorabat suas. *Fregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere*. Euthymius perstrinxit omnes istos dicendi modos; ac fieri potuisset, ut facie humi affixa, dum lugeret, ore ipso pulverem attraheret, qui spiritu ipso, aut vento, attolleretur, atque ita videretur cinerem edere, & bibere, atque cum lacrymis miscere. Litteraliter aut de se David loquitur, aut de quovis calamitoso, aut de constituto in captivitate. Hieronymus *n* alicubi exponit de Davide, cum, periclitante filio, post adulterium in cinere, & jejunio pœnitentiam fecit *o*; interdum *p* universe de pœnitente. De mysticis sensibus dicam postea.

Sensus loci.
m Th. en. 18.
n 2. contra Jovinian.
o 2. Reg. 12. 18
p In Es. c. 59

Quia.) Placet Euthymio ὅτι, neque caussam hic reddere, neque ad confirmandum poni, sed vel prorsus abundare, vel per modum quemdam narrationis accipi. Primus usus proposito quoque quadrat eo modo, quem dixi.

Cinerem tamquam panem manducabam.) Hieron. *comedi*. Item *q*, *manducavi sicut cinerem panem meum*. Psalterium vetus, & August. & creditus Hieron. *manducavi*. Servi utrique tempori simplex preteritum אכלתי *achalthi*, aut etiam præsenti, in quo aliqui vertunt. Addit Appollinarius πιεζόμενος, *afflictus*. Recte Jansenius observat, vel per hypallagen significare quod *manducabat cinerem tamquam panem*, ut quum Poeta dicit, *perflat fistula buccas*, idest, *buccis fistulam*; *tradere rati ventos*, hoc est, *ratem ventis*: vel quod loco panis cinerem, aut cum cinere panem manducaverit, nimirum dum pronus hæsitabat in terram, & pulvere, aut etiam cinere se aspergebat. Titelmanus & Genebrardus eadem docent: Vatlenius ex his ultimum. Innocentius vero declarat, vel manducatum panem cum cinere, vel cum pane cinerem, videlicet vilem, & despectum, quasi cinerosum panem, sive cineritium. *Panes lacrymarum* vidimus Psal. 41. *r* & 79. *s* & R. Salomon explanans indicatum antea Jeremiæ locum *t*, ait Judæos, quum in captivitatem irent, pre inopia *panem subcineritium* fecisse, in quo lapilli, atque cinis essent: alii datum Jeremię ipsi panem scrupulis plenum in carcere. Lugentes, ac rei, supplicesque, & penitentes, ut alibi ostendimus, cinere se conspergebant, sive humo, sive terra, vel cinere prostrato utebantur *u*: sederunt etiam in terra amici Job, cum illo condolentes septem diebus *x*. Frustra est ejusdem ritus ex Ecclesiasticis historiis, vitaque sanctorum proferre testimonia, tum etiam quod mori pii viri nollent, nisi cubantes in cinere, quod, ut Martinus dicebat: *y* sic moriens, non deceat Christianum, nisi in cinere mori. Prophanis id ipsum fuisse in usu docet illud,

q in Es. c. 55
Hypallage.
r vers. 4
s vers. 6
t Thr. 3. 16
Panis subcineritii ejus Judæorum quando factus.
u 2. Esd. 9. 1. Est. 4. 3 Ps. 68. 5 Dan. 9. 3 Jon. 3. 6 1 Mach. 3. 47 cap. 4. 39 lib. 2. 10. 25 Matt 11. 21 Luc. 10. 13 Job. 2. 8 cap. 16. 15 cap. 42. 6 Jer. 6. 26 cap. 25. 34 Thren. 2. 10 Ezech. 27. 30
x Job. 2. 13
y Sulp. ep. 3

a *Canitiem immundo perfuso pulvere turpans.*

Præterea,

b——— *Squallentiaque ora*
Sparsus, & incultam ferali pulvere barbam.

Legatur cum Alexandro Neapolitano Tiraquel. *z*. Egimus alibi *a* de hoc ritu, quem in exordio Quadragesimæ usurpat Ecclesia. Mysticè Augustinus explicat, exprobrari à Paganis, quod corruptio sit disciplinæ, ac perversio morum generis humani, dare hominibus pœnitentiæ locum, promittereque impunitatum omnium delictorum; ideo homines mala facere securos, quos eis, quum conversi fuerint, omnia dimittantur: hic autem dici à Christo, eoque, qui Christi gerat vices cinerem quoque istum incorporandum tamquam cibum: desperatione venię licentius committi peccata, & pejores evadere homines: ne de spe autem veniæ pejus vivant, factum à Deo diem mortis incertum. Sequitur, ut solet, Augustinum Prosper, & Gregorius *a*. Hic cineres dici notat, in quorum cordibus extinctus est prorsus ignis amoris divini, & nullo apti sunt usui, & sine charitatis glutino sunt omnino dissoluti: Christum hunc suum cibum esse duxisse *b*, electorum profectibus delectari, tamquam *favo cum melle c*: à Samaritana potum illum petiisse *d*: in Cruce sitire se hac ipsa siti, potissimum expressisse *e*: pœnitentiam peccantium, & fidem exoptando perfidorum. Idem attingit Beda, Remigius, & Bruno, qui propterea cineribus pęnitentes innui volunt, quia solebant super caput cineres imponere. Hugo loquentem facit Christum, quod sua ei mortificatio in cruce dulcis fuerit. Cassiodorus de pœnitente interpretans, cineres ait peccatorum reliquias esse, tamquam exustorum carbonum, quas oporteat manducare; idest, consumere doloribus afflictionum; quod alibi *f* David innuat orans *amplius lavari: & mundari ab iniquitate & peccato*; quia quamvis exiguum de peccato remaneat, non perducit ad vitam. Huc facere possent utcumque comminuti vituli cineres propinati populo à Moyse *g*. Explicat illam Cassiodori explanationem Haimo, ut cineres tales minutissimorum peccatorum, quæ sint reliquiæ majorum, manducentur, hoc est, consumantur, tamquam panis, quia tantam refectionem quis habet inde, quantam ex pane: & dici cineres, quia sunt reliquiæ peccatorum, quæ sicut carbonem exurunt corda. Ubi nota, proprię loquendo, reliquias peccatorum non esse peccata; quoniam nihil peccati remanet ex dimissis peccatis; sed pravi habitus, fomes, reatus pœnæ temporalis, &c. Dici etiam aliquo modo possent minuta peccata remanere, non quæ prius essent, sed quatenus pronitas remanet ad hujusmodi peccata intra speciem eamdem graviorum remissorum, & facilius committuntur: Hoc ipsum deprehendi postea traditum à Petro de Palude, quem Pepinus *h* citat. Bernardus *i*, *cinerem tamquam panem manducari* scribit cum circa actionem occupatur quis, loco contemplationis. Distinguit Innocentius cinerem Dominicæ passionis, pęnitentialis satisfactionis, humanæ abjectionis, extremæ corruptionis cinerem, qui remanet de ligno combusto, esse peccatsi charitate dimissum; tamquam panem, quando in memoriam delectabiliter refricatur; refricationem ipsam esse cinerem; manducari autem, si per pęnitentiam consumatur. Vel panem ipsum esse peccatum; mãducari tanquam cinerem, si eadem illa ratione consumatur, quia cinis est symbolum pęnitentię Quo facere potest secundùm accomodationem illud alterius psalmi *k nebulam*, nempe peccati, *sicut cinerem*, idest, juxta pęnitentiæ modum, *spargit*, hoc est, dissipat, etiam secundùm pęnæ reatum. Hugo sumens, *quia*, non ethologicè, sed exegeticè, observat adversus exprobrationes, & conjurationes, deniq; contra quaslibet calamitates, tentationes, peccata optimum remedium esse *manducare cinerem tamquam panem* scilicet occupari circa infirmitatis propriæ, mortisque meditationem; idcirco in die cinerum, quando assumitur bellum contra vitia, imponi cinerem super capita. Præterea *manducare cinerem tamquam panem*, ait esse, vili cibo vesci, nec, ut Hieronymus monet, curare quam pretiosis cibis stercora conficiantur. Pios, & sanctos viros legimus non tenui tantum, levique usos cibo, sed eidem etiam cinerem, aut quid tale ad saporis gustum depravandum, adhibuisse, exigebatque Tertullianus *l* à pęnitentibus xerophagias, idest, ut siccarent cibum ab omni carne, & omni jurulentia, & vividioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis vel ederent, vel potarent. Exponit idem Davidem tali victu exomologesin expressisse, panem velut cinerem aridum, & sordidum potum cum fletu pro vino. Narratur Germanus Antisiodorensis, quoties cibum sumeret, cinerem prægustasse, deinde hordeaceo usus pane *m*. Tobias demisso prandio, ad sepeliendi munus se contulit, reversusque manducavit panem cum luctu, & tremore *n*. Alia refert exempla Pepinus *o*. Figurata quidem locutio præsentis loci est, ut prodit Galenus *p*, quod neque cinerem, neque pulverem, neque favillam, neque calcem animal ullum esitat, neque eorum, quæ plane amara sunt quidquam. Ayguanus in cinere, ut pęnitentiam designat, notat ex eo confici lixivium, ad sordes eluendans peccatorum: illo ignem, ne videatur, operiri, hoc est peccatum, ne videat illud Deus, quod est omnino tolli; quia quod non videt, penitus non est: per eum

z Vergil. 12 Æneid.
Expositiones mysticæ.
a Pepin l. 6
b lib. 3. cap. 7 in Domin. prima Quadragesimam

Quare dies mortis à Deo factus incertus.
a hic & ho. 16 in Ezech.
b Joan. 4. 32. 34
c Cant. 5. 1
d Joan. 4. 6
e cap. 19. 28
Cinerem tanquam panem manducare quid sit? diversæ opiniones.
f Ps. 50. 4.
g Exod. 31. 20
Reliquiæ peccatorum non sunt peccata.
h serm. 75.
i serm. de Assumpt. B. Mariæ.
Cinis symbolum pœnitentiæ,
k Ps. 147. sec. Hebr.
l de jejun. cap. 9.
m in vita c. 8
n Tob. 2. 35
o serm. 75.
p 4. de simp. medic facul. cap. 20
Aiguani observatio.

reddi lucida, quæ sunt obscura; quod confirmat citati prius psalmi testimonio. Eundem hunc locum nostrum de pęnitentia Hormista Pontifex *q* accepit, & Eusebius Emissenus *r*, aut alius potius, qui subjicit recitatis aliis locis ex Psal. 6. *s* & 37. *t*. *Nemo despiciat hanc humilitatem: summus rex erat, qui ista dicebat: summus rex erat, qui ista faciebat*. Greveus *u*, *manducari cinerem tamquam panem* docet esse, miserias hujus vitæ, quæ consecutæ sunt postquam ignis peccati accendit istam terram nostram, redegitque in cinerem, mentis acumine, quasi quibusdam dentibus, per partes dividere, ut Job faciebat *x*: & dum vivimus conjungere hujuscemodi cogitationem cum meditatione lęta beatitudinis: beatos sine *cinere panem manducare*; damnatos cinerem absque pane. Desines turpissime ventris tui cultor tamquam Dei *y*, cum studio tanto colere, ac fovere, si cinere, idest, mortis memoria condieris, sique ut Daniel fecit *z*, hujusce templi tui pavimentum asperseris cinere, deprehendes ingluviem tuam, & superstitionem idoli tui. Urget idem Davidis exemplum, atque præsentem, & Psalmi 6. *a* locum Cyrillus Hierosolymitanus *b*, ut persuadeat pro dimissis peccatis satisfactionem. *Rex igitur*, inquit, *sic confitebatur, & tu idiota* (seu privatus) *an non debet confiteri?* Idem fere habet Cæsarius Arelatensis *c* Hoc etiam loco putatus Hieronym. si ergo Propheta hoc dicit, nos quid facimus? Explicat quod intingens panem in cinerem, comederet. Placatur Deus, dum ei veluti suggerimus, quod *in pulvere dormituri sumus d, & recordatur, quia pulvis sumus e*. Subcinericius hic panis pro gladio est *f*, ac *in fortitudine cibi istius pervenitur usque ad montem Dei g*. Non modo convenit religioso, ut se dicat *cinerem tamquã panem manducare* propter parsimoniam, & abstinentiam, & jejunium, sed etiam homini vano, atque peccatori; quoniam cuncta gaudia mundana nihil nisi cinis, & pulvis sunt, & qui rebus istis ingurgitant sese, comparandi videntur pueris, aut male affectis, qui quandoque carbones, & cineres comedunt, quod nominatim dici de avaris *h* potest. Serpens damnatus est ad comedendum terram *i* at non omnino aridum pulverem, cineremve. Lingunt terram venerabundi, ac procidentes coram Christo, qui prius erant inimici *k*. Non est interpellandus famelicus, nisi prius latrantem, iratumque stomachum placaveris: Deum vero placat famelicus, & latrans, & sibimet irascens stomachus ac propterea famelicus, & latrans, idest, jejunus, aut cinere victitans, lacrymarumque panibus. Lacrymas istas de quibus mox, cinis asperitate sua elicit: & qui sit ejusmodi hanc merito etiam sinapi victitare, juxta paræmiam, dixeris, quoniam ciet sinapi lacrymas, ac tristitiam ingenerat *l*.

q Epist. ad Episcop. & refertur d. 50
r si quis diac.
s homil. 10.
t vers. 2.
u vers. 2.
x serm. 209
y Job. 14. 1. & seq.
Beati panem sine cinere, damnati cinerem sine pane manducant
z Phil. 3. 19
a cap. 14. 13
b vers. 2.
c Catech. 2.
d hom. 14.
e Job 7. 21
f Ps. 102. 14
g Judic. 7. 14
h 3. Reg. 19. 8
Cui conveniat cinerem tanquam panem manducare.
i Pepin. serm. 75.
k Gen. 3. 14.
l Ps. 71. 9

Et potum meum cum flectu miscebam.) Hieronymus, *miscui*, Psalterium Romanum, Cassiodorus, Innocentius, *temperabam*. Arnobius *cum fletibus miscui*. Prosper, *cum lacrymis miscebam*. Quem vocant Hieronymum, & Cassianus *m*, Hugo etiam in commentario, & Gregorius, Haimo, Remigius, Bruno, Ludolphus, Lyra, Hugo, Remigius, Pelbartus, RicKelius. Pastura, *poculum meum*. *Miscendi* verbum, quod ex Hebræo מסך *masch* tractum videri potest, innuit usum diluendi, temperandique aqua vinum & cum illo miscendi, de quo egimus alibi. Consulendi auctor convivalium antiquitatum Gulielmus StucKius hæreticus *n*, Hieron. Mercurialis *o*, Justus Lipsius *p*, M. Antonius Marsilius Columna *q*. Antiquiorem non dubito Staphylo, & Melampode, & Amphitryone, & Acheloo, & Oenæo, aqua miscendi vinum consuetudinem; nec recurrendum ad morem juxta Bacchum nymphis aram extruendi, Bacchique nymphas altrices, & educatrices esse. Tantam porro męstitiæ vim docet David fuisse, ut si deesset ad vinum diluendum aqua, pro hac esse lacrymæ possent: vel bibendi qualemcumque voluptatem valde castigatam, & imminutam effusione lacrymarum fuisse; denique si quam delectationem haberet, cum fletu miscuisse. Sapiunt satis poeticam phrasin hæc verba, & eleganter assiduitas, largitasque lacrymarum ac fletus ita describitur, cum nempe.

m Plaut. in Truc. En. ni. 4. Satyr. cum Hieron. Colum. Macrob. l. 6. c. 5. Alii apud Colum.
n Collat. 9. c. 29
o lib. 3. c. 11
p 1. var. lect. c. 18
Consuetudo miscedi vinum aqua, antiqua.
q 1. elect. c.

r Lacrymæ cadunt per ora, & assiduo genæ
Rore irrigantur, qualiter Taturi jugis
Tabido madescunt imbre perfusæ nives.
s Suspensæque diu lacrymæ fluxere per ora,
Qualiter abjecta de nive manat aqua.

r Hydragiol. log. serm. 1. n. 53. & seq. Seneca in Hippol. act. 2
s Ovid. 1. amor. eleg. 1

Sed

Expositio mysticè.

Sed huic nostro exemplum simile non reperio. Mysticè Christus potum suum cùm fletu miscebat, cùm Magdalenæ lacrymas in convivio excipiebat *a*, ut ait Hugo; quum in cruce sitiens, etiam cum lacrymis & clamore valido precabatur *b*, cum omnes lætitias suas rebus tristibus permixtas habebat, quod inductione demonstrat Pepinus *c*. Deinde non pœnitens dumtaxat, sed quivis justus, vinum gaudii etiam spiritualis mixtum percipit variis molestiis, donec *abstergantur à Deo omnes lacrymæ in cœlo d*; ubi hoc ipso nomine plurimum lætabitur: ut è contrario, puris ac solis lacrymis damnati inebriati, deprehendent, quas hic perceperint voluptates, ab angoribus liberas non fuisse, atque à permixtione lacrymarum, ut quem citavi, auctor demonstrat. *Sic risus dolore permixtus fuit. & extrema gaudii luctus occupavit e.* Scribit Cassianus *f*, differens de diversitate spiritualium lacrymarum, certum esse lacrymas, de quibus hic agitur, non cum illo affectu promi, quod in sexto Psalmo *g* ex persona pœnitentis emergunt; sed pro anxietatibus vitæ hujus, atque angustiis, & ærumnis, quibus justi in hoc mundo positi deprimuntur. Quod etiam psalmi ipsius, inquit, non solum textus, sed etiam titulus evidenter ostendit, qui ex persona pauperis illius, de quo in Evangelio *h* dicitur; *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, ita describitur, *oratio pauperis, quum anxiatus fuerit, & coram Deo effudrit præcem suam*. Cassiodorus pias lacrymas vocat, quibus irrigatus cœlestis potus animæ penetralia intret. Gregorius *i*, quia potus ab exterioribus interius trahitur, fletus ab interiori exterius derivatur, ait miscere poculum Deo cum fletu esse alios ab exterioribus introrsus trahere, alios ab interioribus exterius jactare, idest, quosdam, qui in oculis hominum justi esse videntur reprobare, quosdam criminibus reos per pœnitentiam correctos salvare, alios qui corruerant misericorditer erigere, alios qui stare videbantur, cadere juste permittere. Innocentius distinguens potum Eucharistiæ, intelligentiæ, doctrinæ, gloriæ, compunctionis, afflictionis, ostensionis, deceptionis, explicat *potum cum fletu misceri*, quia sit affluentia tanta lacrymarum, ut effundantur in potum præterea, ut calix amaritudinis, & doloris, sive compunctionis cum fletu temperetur, quoniam amaritudo dolorum temperatur multum ex dulcedine lacrymarum, quæ quanto sunt amariores ex caussa, tanto sunt dulciores ex fine: postremo *cinerem comedi tamquam panem*, quando reficitur quis opprobrio, sicut laude, ut Apostoli *gaudentes, quod essent contumeliam passi K*: *potum cum fletu miscet*; quando temporalis lætitia significata per vinum, *quod lætificat cor l*, temperatur memoria malorum ut in die bonorum non sit quis immemor malorum; sed confideret, quod *extrema gaudii luctus occupat m*. De lacrymarum commodis crebro egimus. Climachus *n* non dubitat affirmare, quamvis audax dictu id videri moneat, majorem atque præstantiorem baptismate post baptismum, esse fontem lacrymarum: quia baptisma præcedentia nostra delicta purga vit, fons lacrymarum posteriora: & baptisma quidem omnes ab infantia acceptum inquinamus, per lacrymas & illud repurgamus: & nisi divino munere datum esset hoc remedium, rarissimi salvarentur. Hyperbole illa, ne sit nimis audax, intelligenda *fontem lacrymarum* majorem, ac potentiorem esse baptismate, non vi, efficaciaque satisfaciendi, sed quoniam repeti, ac frequentari sæpius valet.

a Luc. 7. 38. 44.
b Hel. 17.
c serm. 75.
d Apoc. 7. 17.
e Prov. 14. 13.
f Coll. 5. 20.
g vers. 7.
h Matt. 5. 3.
i hic, & ar. Moral. 6. 7. Ezi. 8.
k Act. 5. 41.
l Ps. 103. 15.
m Prov. 14. 13.
n grado 7.
Climachi assertio paullo audacior fontem lacrymarum baptismate præstantiorem affirmantis.
Hyperboles mitigatur audacia.

Vers. 11.) A facie iræ, & indignationis tuæ, quia elevans allisisti me.

Sensus loci.

EXprobrationis inimicorum assiduæ atque conjurationis, & execrationis contra se, quando extremas illi calamitates ipsius cernebant, præterea fletus, & mœroris tanti sui, & cur ipsemet afflictaret seipsum adeo severo jejunio cinerei panis, & lacrymosi potus, non tam calamitates quas patiebatur, caussam profiteturfuisse, quam quod animad verteret sibi vehementer irarum Deum, etq; ita secum egisse, quo pacto faciunt illi, qui aliquid graviter collidere volentes, altè id prius attollunt, ut lapsu gravior ruendo major consequatur collisio. Videlicet significat cum Deus ipsum in sublimiorem dignitatis, ac potestatis locum, & gradum evexisset, inde dejecisse, depressisse, deturbasse, præcipitasse, afflixisse. Unde accidit, ut longe molestior esset hujuscemodi humiliatio. Non tantum verum hoc est de populo abducto in captivitatem, aut aliam aliquam persecutionem patiente, sed & de quovis, qui dederit ex prosperitate in infortunium, irato contra illum Deo. Revera nihil tam miserabile, quam ex beato miser *o*. Talis infelicissimus, sed non proprie miserabilis, & dignus commiseratione dæmonum in damnatione status, cum spiritibus quoq; hominum damnatorum: talis humani generis post lapsum conditio, cujus misertus est Deus, & Christus, ac ejus exemplo, ut Latini hoc loco notant Patres, Ecclesia, quæ peccatores quotidie suscipit, qui justæ damnationis incurrendæ sententiam pertulerunt, quum præ ceteris animalibus homo elevatus esset, ipsoque situ corporis cœlos erectus videre jussus, ut ex hoc quoque aperte cognosceret, inquit Gregorius, quia & intentionem ad summa dirigere, & mentem deberet ad Deum levare. (Cadens igitur allisus est homo, ait idem Pater, quia peccare non metuens, & pro salute infirmitates pertulit, & pro vita mortem suscepit.) Hoc dicant, ait creditus Hieronymus, qui aliquando fuerunt sancti, & ceciderunt; exaltati enim in virtutibus postea ceciderunt: siquidem sancti (nempe qui adhuc sunt tales, vel jam beati) dicunt *qui elevans tenuisti nos*. Bona est, ut rectè Cassiodorus observat, allisio, sive elisio ista interdum, sicut *& humiliatio, ut discantur mandata Dei p*; inde enim compunctio nascitur, inde animarum medicina præstatur, cum etiam peccatores elevatos prius beneficiis, opibus, vitæ diuturnitate, viribusve, gloria, & celebritate, sed in superbiam confcendentes, Dominus, tamquam moderator eximius, à collata largitate se subtrahit, ut illi solerter advertant non fuisse propria bona, quæ subito probantur erepta. Idem valet in beneficiis gratiæ, quorum aliquando etiam prodest jactura ad humilitatem, & magis cautam recuperatorum custodiam. Quamvis interdum hæc gratiæ bona, ut & moralia, ac temporalia quibusdam convertantur in malum, & damnationem, *ut roborati paullulum in perpetuum transeant q*. Persimilis 72. *r* Psalmi locus, *Dejecisti eos, dum allevarentur*, ubi quæ dixi consule. Præterea in Job *s*, *Elevasti me, & quasi super ventum ponens, elisisti me valide*. Rursum *t*, *Elevati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur, sicut omnia, & auferentur, & sicut summitates spicarum conterentur*. Favet dictis, atque sententiæ, quod psalmus hic agat de captivis Hebræis in Babylone, docens Ambrosius *u*. Is de illis agens, qui propter peccati pretium deducti erant in captivitatis ærumnam, ait, quod nihil est, quod tam summo dolori sit, quam si unusquisque positus sub captivitate peccati, recordetur unde lapsus sit, atque unde deciderit. Addit ista consideratio doloris aculeos pœnitenti, & vehementer intendit damnatis tormentum, quemadmodum auxit Jeremiæ luctum, cùm deploraret *sedentem solam civitatem, quæ prius plena erat populo; & sub tributo factam, quæ erat antea domina gentium, & Princeps provinciarum x*. Videtur idcirco etiam Christus cum triumpho paucis ante mortem die, bus intrasse in Jerusalem *y*, ut tanto deinde acerbior sequeretur mors. Longius petita ratio metaphoræ à nonnullis z ex sacco, qui ejecta excutitur arena, ut capacior mox reddatur ejusdem; & ex purpura, quæ nisi uno ictu collidatur, & exanimetur, unde subitarius exeat sanguis, minus ad tincturam sit apta, ut Pierius *a* tradit. Aptior ex Aquila, cujus Plinius *b*, ingenium scribit esse, testudines raptas frangere, è sublimi jacendo: quæ sors interemit, inquit, Poetam Æschylum, prædictam satis, ut ferunt, ejus diei ruinam, secura fide cæli caventem. Simile narrant exemplum cornicis, quæ duritiem nucis rostro repugnantem, volans in altum, in saxa, tegulasve jacit iterum, ac sæpiùs, donec quassatam perfringere queat. Bellissime demum quadrant proposito volatum æmulati, & ruina obtriti, vel mersi, Icarus. Simon magus. Nec prorsus inepta similitudo ex suspendiariis, quos in altum deductos carnifex dejicit, & succussat. Applicat Hugo ad Christum, quasi de seipso loquens dicat Patri, quod propter iram, atque indignationem ad versus peccata nostra elevatum in Cruce allisserit morte.

A facie iræ, & indignationis tuæ.) in Bibliis complutensibus, ac Regiis habetur pronomen aliud, *à facie iræ tuę & indignationis tuę*. In multis aliis codicibus editionis nostræ, atque in Psalterio Romano & vetere, *à facie iræ & indignationis tuę*. Lectionem, quæ nunc extat in emendatis

o Cic. in Tusculan.

p Ps. 48. 14.

q Job 24. 20.
r vers. 18.
Ec. 30. 22.

s vers. 18.

t vers. 18.

u c. 2. de pœnit. cap. ult.
Sub peccati captivitate constituti summo dolori est memoria lapsus.

x Thren. 1. 1.
Quare Christus cum triumpho ingressus Jerusalem.
y Matt. 21. 8. & seq. Joan. 12. 12. & seq.
Ex pluribus ad hanc rem explicandam quæ non aptior ratio metaphoræ.
z a Petro Vega hoc loco
Aquilæ in frangendis testudinibus ingenium.
a lib. 28. fol. 204.
b lib. 10. c. 3.

datis Bibliis Latinis sequitur Augustinus, & Cassiodorus: Cum duplici pronomine, & cum conjunctione legit Prosper; Gregorius, Innocentius, Hugo, & alii multi cum uno pronomine, & absque conjunctione. Græca sunt, ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου καὶ θυμοῦ σου. Eodem pacto extat Hebraicè: ac licet in Bibliis Regis translatio Hieronymi sit, *à facie indignationis, & iræ tuæ*. Idem Hieronymus monet apud LXX. & apud Hebræos esse, *à facie iræ, & indignationis tuæ*. Tamen qui habentur codices hoc tempore Græci, Hebraique, continent bis pronomen cum conjunctione: & quidem Hebraæ dictiones, quia Græcas jam polui, sunt מפני וקצף zabhimcha vekitsecha. De vocabulis Græcis jam dictis, & de Hebræis זעם zabham & קצף Ketseph, egimus aliàs. *Faciem indignationis* explicat Innocentius manifestam vindictam, quasi quæ facie ipsa le prodat. Cassiodorus, quod timentibus sub imaginatione semper appareat ira ultionis cum impetu grandiore, indignatio cum animi motu mediocri. Hugo indicari faciem iratam venturi Judicis. In psalmo 37. *a* Phrasis eadem extat, *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum: Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ*. Significant hæc idem quod *propter*; aut *propter præsentiam*. Quare hoc loco non rectè declarat quidam *b*, *à facie iræ, & indignationis tuæ*, idest, veluti ab acie, quæ aliter dicitur *os*, ut quum est fermo de gladio. Pepinus *c* ostendit iram Dei contra lex genera peccatorum declarari, faciemq; ipsius ab illis averti à Prælatis, ac Judicibus, qui sunt desides à luxuriosis, à gulosis, ab obstinatis differentibus emendationem, à murmuratoribus, à fallacibus mercatoribus.

Quia elevans allisisti me.) Hieronymus, *qui elevasti me, & allisisti me*. Alii, *quia extulisti me, & proiecisti me*. In Psalterio Romano, & apud Cassiodorum, *quia elevans elisisti me*. In vetere Psalterio, apudque Augustinum, *quoniam elevasti, allisisti me*. Textus Hebræus habet conjunctionem, & verbum השליכני *thaslichenii*, quod est futurum pro præterito, significat *missam facies*, seu *projicies*: inde autem sequitur *allisio*, sive *elisio*.

Facies indignationis quia sit.

a vers. 4.

b Petrus Vega. c. serm. 78

A fex peccatorum generibus Dei facies averetur.

Vers. 12.) Dies mei sicut umbra declinaverunt, & ego sicut fœnum arui.

Sensus loci.

REpetit vitæ, ac dierum ipsius fugacitatem, defectum quoque quam prius *d* comparaverat cum fumo, quo vilior adhuc est umbra, quæ cum luminosi corporis motu moveatur, tandemque occidit. Præterea ficut antea *e* se dixerat *percussum ut fœnum, & exaruisse*, sic nunc ait se calamitatis exsiccatum ardore, nec quidquam propriusqeise, quam ut mortis falce demetatur. Non redit umbra, sed quo longior est, tendente ad occasum Sole, ac properante, properat ipsa quoque magis ad interitum suum. *Homo vanitati similis factus est, dies quo ejus sicut umbra pertranseunt f*: *sicut umbra declinat, auferetur g*. *Numerus dierum peregrinationis ejus, & tempus volut umbra præterit h*: *Quasi umbra transeunt, quinon timent faciem Domini i*. Sed & quilibet pro conditione mortalitatis, *Umbra transitus est tempus nostrum, & non est reversio finis nostri k*: *Transeunt omnia, tamquam umbra l*: *Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora m*: *Hesterni sumus, & ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram n*. *Fugimus velut umbra, & nunquam in eodem statu permanemus o*. Si plura de ista umbræ similitudine cupis, ex his, quæ dixi ad Ecclesiasten, & librum Sapientiæ notatis in margine locis petes nam (ne nil dicta non repetere propositum mihi. Quod ibi dicebam ex Horatio, quod fumus, & umbra fumus, & omnium umbræ appellatam viram nostram à Pindaro, Æschylus appellavit *fumi umbram p*, ita ut videri possit hoc loco idem innuit; quia, ut dixi, præcesse cum fumo comparatio: & profani alii animas à corporibus separatas appellitant *umbras, & inanes umbras*. Et Job *q* per *umbras, quæ protegunt umbram*, intelligere potuit quidquid hanc umbram vitæ nostræ protegit aliquo modo, vel ornat. (Si dies, ait creditus Hieronymus, quanto magis noctes declinaverunt? si lumen quanto magis tenebræ?) Acutè Augustinus; (declinati, ait, à die vero, & accepit i dies declinantes. Quid mirum si dies tui facti sunt similes tui? Ipsi sunt enim dies declinantes, quia devialti, qui *sunt dies fumi r*; quia tumulti.) Tunc monet, ut modo dicamus, (*transibunt omnia tamquam umbra*, ne teneamus tamquam umbra, & si non agnoverimus in hac umbra diem, & non viderimus lucem postea sera, & infructuosa pœnitentia, dicamus, *quid nobis profuit superbia, & divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia tamquam umbra.*) *Gravem allisionem*, quæ priore nominabatur veriu, Gregorius vocat, per quam lux in tenebras vertitur, & in ariditatem viror mutatur: quod Adam abscondit se post peccatum à facie conditoris, à quo *post meridiem* appellabatur *s* patenter ostendisse quas cæcitatis umbras interius pertulisset: Christum à ventu tuo lucem restituisse, *ut illuminaretur omnis homo lucente luce in tenebris u*, *& viderent lumen magnum, qui ambulant in illis, & ambulantes in die non offenderent x*, *dies nobis declinare sicut umbram*, quum peccatorum nostrorum nebulas propitiationi divinæ opponimus. Exponit idem Doctor per *fœnum arescens, falceque succisum*, eum, qui per opera pravitatis à Deo recedens, à virtutis intimæ humore arefcit, etiamsi videatur pleruinque in hac vita florere. Cajetanus putat *per umbram declinatam*, cui similes dicantur nostri dies, indicari hanc humanam miseriam, ut cujus vitæ fuæ dies longiores videantur, quam ipsius natura sustineat, nemoque sit tam senex, qui non se annum vivere existimet posse. Nam umbra hominis, inquit, perparum spatii ante solis occasum est umbra centum cubitorum quodammodo, & tamen homo, cujus est umbra, est parvulum corpus: Radicem autem non respondentem tali apparentiæ docet esse, quod homo sicut herba arescat, hoc est, brevi moriatur. Idem efficiunt umbræ pictorum, ut ipsi vocant, videlicet, ut oculis multum distare judicemus, quæ minimè distant, quo item pacto judicamus longius nostram, propius aliorum abesse mortem. Attendens ad hæc vita mendacia est quasi *qui apprehendit umbram, & persequitur ventum y*, Innocentius spectat in umbræ præteruunti similibus diebus, ac nullum post se relinquenti vestigium, quod inutiles, ac inanes abeant, nullo relicto boni operis fructu: pariterque in arido fœno amissum virorem gratiæ, propter succidentem peccati falcem. Distinguit verò umbram incarnationis, protectionis, refrigerationis, dissolutionis, oblivionis, lucis, ignorantiæ, culpæ, miseriæ, gehennæ. De his aliàs aliquid attigimus, quidque sit *umbra mortis*. Negat Hieronymus *z* Davidem hoc in loco conqueri de brevitate præsentis vitæ, quasi quæreret longam, ted timere de futuro, ne longitudo vitæ ipsius, ubi vera est vita, brevietur. Quantivis dies vitæ nostræ, quantumlibet mali, ac ærumnosi sint, parvi, paucique sint *a*, comparati ad beatam æternitatem, ac ratas *judicantur pra amoris ejus magnitudine b*, quamvis alia ex parte idem amor simul incolatum istum longiorem æstimet, *dilatatque spes animum affligat c*. Umbræ proprietatibus lex Greæxus *d* dies vitæ nostræ similes facit: Nam obscura est umbra, videtur quid esse magnum; apprehendi non potest, in meridie penè nulla est, desideratur ab operariis, & æstuantibus; nullum postquam abiit, relinquit vestigium. Ad eumdem modum vitam nostram tenebræ obsident errorum, ignorantiæ, peccati miseriarum: *ad modicum parcs, ac delenda exterminatur e* fugit, nec retineri potest: in ipso fervore divinæ contemplationis pro nihilo ducitur: desideratur ab iis, qui æstuant libidine, peccatique calore ardent: nullum transactæ, per se, vestigium relinquit sui, & fructum. De fœno demum observat, postquam præcisum est, cibum esse jumenti, plaustro exportari, substerni recumbenti, quia moritur homo, esca vermibus, feretro illatus, calcatus à præteruntibus. Dictis umbræ proprietatibus adjungi possunt aliæ, ac proportione quadam ad res humanas accomodari; quod reddat similitudinem obscuram corporis, cujus est: quod efficiatur à loco illa, quæ fecit obliq; corpus opacum, ut proinde nullam jaciat id quod Soli opponitur directè: quod orietur, & occidente Sole sit major, meridie brevissima: quod fugiat se sequentem, fugientem insequatur: quod quum interpositur umbra terræ inter Solem, Lunamque Luna deficit, seu Eclipsin patitur quod ex ea æstimantur corporum magnitudo, ac intervalla horarum; item spatia, gradus, distantia, progressus

d vers. 4.
e vers. 5.

f Ps. 143. 4.
g Ps. 101. 25.
h Ecclesiastes 7. 1.
i cap. 5. 13.

k Sap. 2. 5.
l cap. 5. 9.
m 1. Paral. 29. 15.
n Job 8. 9.
o cap. 14. 2.

p Stobæus

q cap. 40. 17.

r lib. vers. 4.

s Gen. 3. 8.
Christus ad centu suo restituit lucem
u Joan. 31. 9

Quid per umbri declinatam in dicetur secundum Cajetanum

y Eccl. 34. 2.

Distinctio umbra.

z in Eccl. c. 8

a Gen. 47. 9. b c. 29. 20.

c Prov. 13. 12.
Vita nostra umbre similis secundii omnes ejus proprietates.
d serm. 2. 10

e Jac. 4. 13

gressus Solis, &c. quod jacentis in terra corporis adæquate tanta est quantum corpus: quæ ultima proprietas aptari potest adjacens humi cadaver. Gaudentius Brixensis a docet nos modo quidem ad comparationem Judæorum atque Gentilium, qui in profunda nocte incredulitatis demersi noscuntur, & ad eorum comparationem, qui in hæreticon caligine, ac nocte luxuriæ demoratur, videri esse, & plane esse in luce, sed ipsos dies nostros quibuldam nebulis præteri, & non habere serenitatis lætitiam, prout Propheta hic dicit: ibi fore unbis ipsum Dominum lumen æternum, ut jam non tantum in umbra ejus salvemur, sed vivamus semper in splendore claritatis ejus. Hac ratione dici possent dies vitæ præientis *declinari sicut umbra*, quatenus dum peracti fuerint, justi declinatis penitus umbris, ad numquam declinantem, seu deficientem æternitatis pervenient diem ubi non erit ultra nox, nec tenebræ ullæ *b*, vel vicissitudinis obumbratio, quia neque transmutatio *c*, sed *aspirabit*, inquam, *dies ille inclinatis umbris d*, *& lucifer orietur in cordibus beatorum e*, immò *fulgebunt ioris sicut Sol f*. Interim rogandus, & cogendus piis precibus, & operibus Christus, ut *maneat nobiscum, quoniam advesperascit g*, idque quo majores cadunt procedentibus diebus vitæ umbræ *h*, ne *usque ad senectum, & senium*, quum deficiet virtus, & vita occidet, *declinaverit nos i*. Ceterum accommodata allegoria posset induci synagoga loquens *sexque umbram habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum* k, & lorem, ac dicere dies suos declinare sicut umbram & deficere, simulque apparentem illum velut virorem fœni exarescere. Innuit id Augustinus *l* disputans contra Judæos, allato ex Canticis loco, quem indicavi, & Cyrillus *m* Alexandrinus. Tribuit eum lem senium Ecclesiæ Pepinus *n*, ut conqueratur *dies suos declinavisse*, hoc est, sanctos doctores, qui eam illuminent sanctis doctrinis, & exemplis. Addit de prosperitatis brevitate tropologiam, & post Hugonem, aliam allegoriam de Christo, qui *suos dies declinantes* appellet, idest, breves; *dies* autem nominet, non *noctes*; quia nihil habuerit vita ipsius de nocte peccati, & quum primo inclinatio capite emisit spiritum, tenebrarum umbræ operuerunt universam terram *o*: rursum tropologice ait pœnitentem deplorare declinavisse, ut umbram, dies meritorum, & Dei donorum, ea quod redierit ad tenebras peccatorum, & *quoniam declinavit de via, quam præcesserat Deus, accurrisse illi mala p*, nominatim verò, quia incidit in umbram ignorantiæ, ut Paludanus *q* observat circa præsentem locum, & in sterilitatem bonorum operum. Agit idem Pepinus de vitæ brevitate, ut comparatur cum umbra, fœno, rore, hospite, vento obtuso, idest, vesica inflata, five folle, & textura. Dixi eadem de re in hoc, & in aliis operibus.

Dies mei sicut umbra declinaverunt.) Hieronymus *inclinati sunt*. Hebræum participium נטוי *natui*, est singulare, quamvis nomen ימי *jimai*, quum affixo sit pluraleſ. Vel fortassis jungendum est participium cum alio nomine צל *tsel umbra*: nempe *dies mei sunt sicut umbra declinata*, immò extensa, quæque major est. Id fit mutatione, ac vespertino tempore: ideò ut vitæ brevitas designetur, vespertinum sumi debet, eoque tempore magis proprie dicitur *umbra declinari*.

Et ego sicut fœnum arui.) Verius quinto dixerat *percussum sic ut fœnum*, & ideò *cor aruisse*. Utrobique voces eædem, עשב *hosseu*, & χόρτος quamvis Hebræa de quavis dicatur herba.

Vers. 13.) Tu autem Domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione, & generationem.

EX antithesi fragilis, ac brevis humani ævi cum immutabili, atque semper durante Dei æternitate; & quia numquam interire apud consequentes generationes seu futuris quibuscumque temporibus memoria illius potest, quum semper Deus admiranda opera exequatur, atque potissimum celebretur à misericordia, quæ *est ab æterno, & usque in æternum super timentes eum a*; movet Deum ad commiseirationem. Simili ratione Job agens cum Deo dicebat *l*, *Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris t: homo natus de mulliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & numquam in eodem statu permanet; & dignum ducis super hujusmodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium?* Non deest ratio, modusque immutabili, ac æterno Deo, & quem cunctæ celebrant generationes, calamitosos in meliorem statum transmutandi. Verendum non est, ne sententiam mutando, ipse mutari videatur in se, aut ne quidquam apud alios, propterea quod retractet semel decreta, & constituta, de ipsius existimatione decedat. Quamvis differri videatur liberatio à captivitate, aliave calamitate, nihilominus deperandum non est, quia æterno Deo suppetit tempus opitulandi, quum voluerit, & non tantum permanet in æternum secundùm esse, naturamque, sed etiam secundùm fidelitatem, & promissa. Temporalem salvare æternus potest; nec quia cecidimus, fenuit ille; nam viget ad nos liberandum, qui viguit ad nos humiliandum. Calamitosus, aut pœnitens posit enarratas miserias suas quasi caput elevans, & aliqua libertate respirans, quantum se condemnans humiliaverat, tantum nunc in laudibus Domini confidenter exultat, ut ait Cassiodorus: & ut inquit Innocentius, convertit se ad Dei gloriam enarrandam, ut facilius apud eum gratiam, & indulgentiam consequatur. Nam commendat hic illum à natura, quæ est æterna; & à fama, quæ perpetua; deinceps in aliis versibus à misericordia, quæ est larga; à sapientia, quæ provida; à familia, quæ placida, & pia; à reverentia, quæ multa; à gloria, quæ magna; à potentia, quæ invicta; ab honorificentia, quæ summa. Accommodatur hic locus ad Christum, qui Deus æternus est, atque ad salutare promissum de incarnatione, quod nulla sæcula, nulla immutare possit oblivio; sed in memoriæ sinu reconditum, immobile per infinita sæcula perseverét, ut placet Cassiodoro. Gregorius ait significari, quod hæc unica sit spes salutis, ut Domino inhæreamus; & sicut per nos facti sumus aridi, ita per eum fiamus æterni, atque in illo viventes, mortem fugiamus, à quo dilcendentes perdidimus vitam.

Tu autem Domine in æternum permanes.) Chaldaicè, *tu autem, Domine, habitatis in æternum in cœlis permanet*. Vel, *tu autem, Deus, habitationem habes in æternum in cœlo permanentem*. Homo è contrario *nunquam in eodem statu permanet u, nec habet hic civitatem manentem x, mandax y*, & in proposito, promissoque minimè constans. In Deo nihil transitorium, nihil mutabile, nihil quod alienum sit à sempiterna ejus divinitate, inquit Gregorius, *In æternum manet, ac permanet verbum Dei, veritas, consilium, & justitia in sæculum, atque in generationem, & generationem z*. Qui subtilius loquuntur, vetant familiarem illam vulgari multorum lingua percontationem, *qui fuit?* probantq; potius aliam, *quomodo res tibi fuit*, succedit've *come state, come la passate*. Æternitati proprium est, non tam quod carens principio, ac fine, quam quod sit tota simul, & invariabilis per se, sicut & ipsum esse æternum Dei, quod semper eodem modo se habet, & mutari nullo modo valet, ne accidentaliter quidem, (stabilisque manens dat cuncta moveri *a*.) Si psalmum de captivis in Babylone accipiamus, videri posset Jeremias *b* pro liberatione ab eadem deprecans, huc respexisse, quum dixit, *tu autem Domine, in æternum permanebis; solium tuum in generationem, & generationem*: quasi vellet significare, quod perierat Jerusalem, ruinæ obnoxia, quàm Deus verbo poterat instaurare. Ita præterea Baruch *c*, *quia tu sedes in sempiternum, & nos peribimus in æuum*: videlicet, non decet, ut perdas nos temporaneos, exiguiq; temporis homines; tu sempiternus, nos mutationi obnoxios, ideoque labentes subinde in peccata; tu immobilis, nec deficere valens. Durior paullò est allegoria Hugonis, de Christo, ut ex aliquo affirmet se Deum, qui antea de seipso, ut homo est, ac de sua passione egerat: nempe quoniam dum Patrem dicit *in æternum permanere*, de seipso idem efficiat; quia ipse sit in illo, & ille in ipso *d*. Vera quidem illatio, & planè constat, vel confessione Judæorum, legis auctoritate id confirmantium, quod *Christus manet in æternum e*, de quo Paulus *f* quoq; scribit, *quod heri fuit, & hodie, ipse & in sæcula*. Sed non ita congruit proposito præsens doctrina. Quo pacto non repugnet æternitati esse natum ex Patre, demonstrat Aygunus ex Augustino, & rationes Theologica, de qua alias.

Et memoriale tuum in generationem, & generationem.) Sic etiam apud Trevetum Hieronymus, quum alii recitent in ablativo. Vertunt præterea quidam *memoriam*, sive *mentionem de Deo*, vel *famam*, & *celebritatem*. Nonnulli explicant de memoria, quam Deus habeat de hominibus, vel de fœdere, ac promisso divino, ut nostri miseratur; & non quia non minus hoc æternum est, quam Deus ipse, dubitari non debeat, quin tandem solvat. Nec enim potest *obliviscei misereri Deus g*, multo minus quam *mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui; quia in manibus descripsit nos*. Trevetus docet, quod pollicens Deus liberationem populi de Ægypto, seseque denominans *Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Jacob*, quibus nimirum jam olim id promiserat, Messiamque, ac id dicens, id *sibi fore nomen in æternum*, addidit, *& hoc memoriale futurum in generationem, & generationem b*. Quamvis alii declarant futurum nomen, per quod in posterum homines recordentur Dei, eumque ita cognominent. Id innuit alius psalmus *c*, appellans *nomen Dei in æternum*, simulque *memoriale in generationem, & generationem*. Expositionem utramque confirmat adeò frequens usurpatio ejusdem cognominis *Dei*, à dictis Patribus in Scriptura; tùm verò quum placare, vel exorare eum cuperent Judæi. Exemplicaussa, orans Azarias *d*, *ne auferas* ait, *misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac servum tuum, & Israel sanctum tuum*. Innocentius exponit hoc *memoriale* non tantum de memorabili promisso Dei, aut de memoria qua nostri memor est, promissionem faciens vitæ, quæ nunc est, & futuræ *e*; (adde cum Brunone, quia memoria retineri debeat à nobis) sed etiam de homine, qui Dei memor ad obediendum ei per omnia, & super omnia diligendum, consequatur participationem quamdam æternitatis in resurrectionis gloria, jam non amplius fœnum, & umbra. Declarat Hugo de Sacramento Corporis Christi, ratione cujus promisit *se nobiscum futurum usque ad consummationem sæculi f*: & quod in sui memoriam Christus instituit *g*, seu commemorationem *h*, *& fecit memoriam esse mirabilium suorum misericors & miserator, hanc escam dando i*. Extenderem *memoriale* pro misericordia, & misericordiam exhibitam hominibus jam inde à primo parente, quem eduxit de dilecto suo, & per consequentes omnes generationes. Non poterat obliviscí Deus misericordiæ suæ ut dixi, tamen, ut se accommodaret ad captum nostrum, homo factus *descripsit nos in manibus k*, pedibus, latere, ac veluti Pontifex gestat in humerali hoc *memoriale, portaque nomina nostra l*. Hoc est *memoriale* superaltare cœleste *in odorem suavissimum Domino*, quod constat simila, oleo, thure *m*; item expiationis indicendæ *n*: præterea *in desiderio animæ cum nomine Domini o*, &, *sicut vinum Libani p*, *& pacis atque societatis q*, immò *Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale nostrum r*. Memor istius *memorialis*, qui non est, meretur, *ut oblivioni detur dexteræ ejus s*, quia alia in re constituit *memoriale*, quod exprobrat nonnullis Deus *t*, dignus est, ut *pereat memoria ipsius cum sonitu u*, & *perdat Deus de terra memoriam ejus x*. Est hoc *memoriale* nominis Christi, quod manus ejus dejecerit diabolum, sicut manus Judith feminæ Holofernem *y*. *Memoria hac memores simus, & tabescat in nobis anima nostra z*, præ admiratione, amore, gratitudine, horrore sancto. Pepinus *a memoriale* sumens pro libro memoriali, in quo, quæ meminisse volumus, scribimus, unum esse debere dicit de Deo, in quo scribantur beneficia creationis, gubernationis, confirmationis, recreationis, seu redemtionis, correctionis, sive justitiæ; aliud de proximo, hoc est, de operibus justi, quomodo pervenerint, ad beatitudinem; de peccatoribus, quo pacto evanuerint, & quanta in inferno patiantur; de illis, qui sunt in Purgatorio, ut eos juvemus, maximè à quibus accepimus beneficia; ultimum de nobis, qua ratione generati simus, ut hactenus vixerimus quod moriendum nobis. Eadem ratione posset quis philosophari de *memoriali*, ut accipitur pro supplici libello. Galatinus *b* non rectè hujus locum psalmi citat, *tu autem in æternum permanes; sedes tua sæculum sæculi*. Hæc ultima verba sunt ex psalmo 44. *c*: nec R. Moses *d*, quem citat, exprimit nominatim psalmum ullum.

Vers. 14.) Tu exsurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.

A Deo, qui permanet in æternum immutabilis in se, ac in suis promissis, semperque memoriam de suis retinet, & suis eamdem ingerit per via beneficia, petit & proprio, & aliorum ærumnosorum nomine, præsertim qui captivi detinentur longe à patria, & metropoli Sione, sive Jerusalem, in quam cultus exerceri religiose solitus, tamdiu vacat, jacetque, ut post adeò longam dissimulationem, exerat seipsum tandem ad miserendum, liceatq; illuc redire, ubi solvantur ei debita laudum, gratiarum actionis, sacrificiorum. Videri jam omninò tempus hujusce misericordiæ, promissique complendi adventasse, nempe si de captivitate sermo sit, ut Basilium, Theodor. aliosque interpretari dixi, annorum septuaginta: quod Jeremie prædixerat, & Daniel *f* ex ejus Propheria didicerat, orans pro liberatione; sicut & apud Zachariam *g* Angelus, urgentes Deum, quia jam finitum tempus esset, B innuiturq; in fine Paralip. *h*, & initio Esdræ *i*. Explicant Didymus, & Chrysost. de primo adventu Christi, ut mystica Sion spiritualiter instauretur; quod Paulus *k* cum Etaia *l* vocat *tempus acceptabile*, & *dies salutis* atque præterea *plenitudinem temporis* m. Eusebius de secundo, deque tempore resurrectionis universalis: infelices Judæi de liberatione à captivitate, in qua nunc versantur: Euthymius, ac Nicephorus, præter primum litteralem sensum, attingunt illum alium de nova Sion, quæ est Ecclesia, & *in exsurgendi* verbo attendit Euthymius, quod Christus exsurgens misertur us esset Ecclesiæ Apostolorum, atq; illis auxiliatorus, qui nimirum in Sionis cœnaculo inclusi sese continebant *propter metum Judæorum* n. Placuit Latinis expositio de adventu primo Christi, deque Ecclesia, quæ primum ex Judæis coaluit, deinde etiam ex gentibus; quas duas generationes priore versu indicatas Gregorius vult, dicens, quod Pater per Filium exsurrexit, quia qui antea non cognoscebatur, per eum in notitiam hominum venit, ut idcirco dicatur & *Verbum*, & *Splendor Patris o*, quia per eum & voluntas Dei agnoscitur, & C ipsa divinitatis essentia declaratur. Innocentius quod primo loco dicitur *tempus miserendi*, refert ad primum adventum, quod repetitur *venisse tempus* absque addito, ad secundam, quoniam adhuc occulta est justitia, misericordia verò jam manifestata: item ad populum Judæum, & Gentilem. Circa *exsurgendi* quoque verbum considerat veluti somnum, & silentium, in cujus medio vel quiete *venisse* scribitur *omnipotens sermo*, seu *verbum p*, distinguens triplex silentium, in lege naturæ; scripta, evangelica, primum à cæde Cain ad Moysen, secundùm ab adoratione vitulí ad Christum, tertium à Christo ad Antichristum filium perditionis. Disputat & illam quæstionem; cur tamdiu distulerit Christus primum adventum suum, & an exactè censendus sit venisse in medio annorum mundi, quum adeò placeat ipsi medium in tam multis rebus aliis. Verum sapienter respondet hoc ultimum ignorari, nec *nostrum esse scire tempora*, vel *momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*, qua de re dixi dum locum illum ex Actibus D Apostolorum *q* enarrarem. De alia quæstione, cur dilata sit incarnatio, consulendi Theologi cum Doctore angelico *r*. Quantumlibet autem duret lex evangelica data intelligitur in novissimis temporibus, ac diebus, immò in novissima hora vel etiam in fine sæculorum, quia nulla post hunc expectatur, per hanc omnes Prophetiæ, atque figuræ complentur, non fit, aut fiet notabilis ulla mutatio, ex qua peti solet ætatum distinctio. Quamvis hoc ipsum tempus appellet Augustinus *s* juventutis, ob fidei per dilectionem operantis fervorem, ignemque quem Christus adventu suo attulit hominibus, præstititque. *Sanctas in pennis Christi* t, quoniam & Si mram fecit, & plumbeæ videri potuerint hæ pennæ, non *gigas ad currendam viam* u, non vocandus, *accelera*, & *festina* x: mora illa dicit debet similis remoræ, (salutaris; quod ei cognomen datum, qui navim à Periandro Cnidum missam cum mandatis ut pueri nobiles castrarentur, tamdiu in medio mari retardavit, donec principem sceleris pœnitutisset y. Caussas utilis dilationis afferunt quos dixi. Etiamsi *moram fecit, non tardat, sed veniens venit* z. Nemo *exprobrat commutationem Christi* a. Hebraicè עקבות *hbilkevoth*

Sensus loci.

Non deest modus transmutandi miseros in meliorem statum.

Sensus accommodatius.

Tropologia

Quo tempore magis proprie dicatur umbra declinare.

Sensus loci.

Allegoria Hugonis paullò durior.

Sensus loci.

Quæ lex evangelica in novissimis intelligitur data temporibus

Notio mystica Sion.

Christus in æternum permanet.

Non repugnat æternitati natus ex Patre.

Non potest Deus obliviscí miserícordiæ suæ.

Per memoriale quid intelligatur & pro quo hic sumatur diversæ sententiæ.

Declaratur hic locus de Sacramento Eucharistiæ.

levor vestigia, calces, moram, tarditatem, dilationem.) Hugo præterea tropologicè interpretatur de quolibet particulari justo significato per *Sion*; cujus Deus misereatur, postquam satis tribulationum passum judicat præiertim verò quando evocabitur anima, & animæ conjungetur corpus, idque bis repetito tempore significari. Alii anagogicè de Sion cœlesti, hoc est, de Angelis, ut eorum ruinas Deus per hominum salutem à Filio suo procurandam, restauret.

Tropologia.

Anagogia.

Tu exsurgens.) Apud Innocentium, Gregorium, Arnobium additur, *Domine*, Hieronymus, *suscitans*; sed apud Trevetum, *surgens*. Explicat autem ille, quoniam qui proponit aliquid agere, erigit se quodammodo ad illud faciendum. Sæpe monuimus hoc verbo innui quempiam, sive dormiret prius, sive desideret, excitari, vel aggredi aliquod opus. Dei Filius per incarnationem vitus est quodammodo ex sinu Patris, in quo veluti quiescebat, surrexisse, non solum posteà, quando Christus resurrexit. Ipiemet Pater, ut ante retuli ex Gregorio per Filium exsurrexit incarnatum. Dormit, & vigilat Deus, ut ei libet circa curam, & providentiam rerum omnium, vel potius videtur dormire, ac vigilare, multo magis quam Julius Cæsar, qui, qua volebat hora, expergiscebatur. Emphasin habet (*tu*) & (*exsurgens*) quasi propria Deus auctoritate, arbitrio, potestate, non habita ratione meritorum, nec alterius utens opera, confisus, aggressurus sit opus misericordiæ, potissimum id, quod in incarnatione consistit. Sed qui in *exsurgendi* verbo vim facit *a*, ut significet magnum fieri, & conatur ostendere Dei Filium in ipso incarnationis opere, quod aliquoi humiliationis est, ac exinanitionis *b*, majorem quodammodo evasisse, parum utiliter, & solidè laborat: quemadmodum & quum *exsurgere* declarat *c* sponte quasi plantam provenire, idest, nasci ex solo Virgineo absque viriliseminе, Hebræum יקום *jukum* futuri temporis propter sequens ejusdem formæ, per participium redditur, ut alibi fit, & servire poteit etiam imperativo; in futuro autem vim prædictionis importat. Verbum *miserendi* geminatum designat misericordiæ magnitudinem spectatam potissimùm in opere incarnationis, quæ per *magnam misericordiam* intelligitur à nonnullis; vertit primo psalmi quinquagesimi, *Propter miseriam inopum*, dixit Filius Dei, *nunc de exsurgam*, utens *misericordia magna*, quæ comprehendit cuncta, quæ vulgo numerantur misericordiæ opera, & his multo plura in infinitum. Voces videntur hæ tamquam clamantium & importunè inquietantium Regum *e*. Dei Filium veluti dormientem, aut nostram negligentem salutem, aut sedentis in morem obtendentem dumtaxat beatis angelis partem superiorem divinitatis, non autem inferiorem humanitatis, ut philosophatur Beatus quem citat Ayguan.

a Petrus Venga hoc loco *Misce* 4 & 5
b Phil. 2. 7. 8 eadem petr. *misce* 3

Misserendi verbum repetitum magnitudinem significat.

c Ps. 11. 6

e 1. Reg. 26. 19

Miseereberis Sion.) De misericordia ista, & de mystica notione Sion, dictum satis & hinc antea & alibi.

Quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.) Hieron. *quia tempus est, ut miserearis ejus, quoniam venit tempus*. In Psalterio vetere, & apud Augustin. *quoniam venit tempus*, *ut miserearis ejus*. In psalterio Romano, & apud Cassiodorum, atque Arnobium: *quia venit tempus miserendi ejus*: omissis ultimis verbis. Innocentius utriusque lectionis meminit, & nostra consentanea est Hebræo, ac Græco textui: & repetitio vim habet, de qua dixi, præcipuè verò exprimendi magis opportunitatem temporis, & rei vehemens desiderium, de qua agitur. Etsi verò Hebraicè bis repetitum מחנן *ba* sit præteriti temporis, & Latinum, *venit*, possit etiam esse præsentis, tamen ἐνεστὼς est solùm præsentis, & ita existimandum de Latino esse ejusdem temporis, quia translatio Latina immediatè ex Græca facta est. Ut non videatur verum quod ait Pepinus *f*, priore loco esse præteriti temporis, posteriore præsentis, & sic significari quod fuit Deus, & est semper paratus misereri. Græcè reperitur καιρὸς opportunitatem significans temporis, quam vocant *occasionem* Hebr. primo loco עת *bbeth* nomen cujuslibet temporis, & מועד *mobbed*, quod Felix vertit *solemnitatem*, seu *tempus*, in quo congregantur homines ad solemnitates; Cajetanus *rectificationem*, idest, tempus quod Prophetæ de adventu Messiæ testificati sunt: Campensis *definitum terminum*, Hier. apud Trevetum, (alii enim recitant, ut dixi) *pactum* (id reddit ille in ps. 73. 5.) quod Trevetus quidem de pacto, ac promisso regni Davidis intelligit; alii autem de eo, quod pertinet ad Messiæ adventum, Tam latè patet Hebræa vox & significat *iudicium*, seu *certum*, atque *constitutum locum*, vel *tempus*, *solemnitatem*, *concilium*, *conventum*, *Ecclesiam*, *sanctuarium*, *sacrificium ipsum*, *tabernaculum*, *castra*, *tesseram militarem*, *testimonium*, ut lexica Hebræa te docebunt. Conveniunt omnia adventui Christi expectati, &, ut Juris Cons. dicunt; dies interpellat pro homine, *Omnia tempus habent* h, interque varias vicissitudinum conjugationes, quas enumerat Sapiens *i*, adjungi potest, vel ad earum unam revocari *tempus miserendi*, ac misericordiæ, *tempusque puniendi*, sive justitiæ. *Nos dum tempus habemus*, *operemur bonum* k, *tempus*, inquam *hoc acceptabile*, *diesque salutis* l & penlemus *tempus faciendi* tunc esse præsertim quando *dissipant* alii *legem Dei*, & idcò tanto magis *diligenda nobis ejus mandata*, idque *super aurum*, & *topazion* m. Deplorandi exemplo Christi, illi, qui non cognoscunt tempus visitationi suæ n, sed eo abutuntur. Cogitemus etiam, atque etiam, & nobis iterum ac iterum persuademus, *quia nunc tempus miserendi venit*; *quia venit tempus*, posteà *veniet finis*, *finis veniet*, ut ait Ezech. o, *& nox quando nemo poterit operari* p, *& plausa erit janua* q. Distinguit Pepinus r tempora, quæ venire, vel ingruere censeantur, humanæ reconciliationis, quod Job sibi constitutum dicebat à Deo, in quo recordaretur sui; calamitatis, & miseria in hac præsenti vita *s*; mortis expectandæ, de qua quod non tardet, memorem quemq; Sapiens *u* jubet esse; misericordiæ consequendæ, quod est *tempus acceptabile* x; severæ justitiæ, qui dicitur *dies perditionis juxta esse* y; gloriæ percipiendæ, quod tempus adveniſse Daniel z dicebat, & sanctos obtinui se regnum.

Ipse Pater per Filium exsurrexit incarnatum

d Ezech. 4. 31. c. 5. 12 Tropologia

e serm. 2. 21. 2 Primus martyr quare lapidibus potius quàs alio mortis genere extinctus?

Alia tropologia.

f Eccl. 32. 7

g Ps. 50. 20

h Eccl. 3. 8 *i* vers. 2. & seq.

k Gal. 6. 10 *l* 2. Cor. 6. 3

m Ps. 118. 119. 127 Deplorandi sunt illi qui non cognoscunt tempus suæ visitationis.

n Luc. 19. 44. 42

o 2. 7. 2. 6

p Joan. 8. 4

q Matt. 25. 10

r serm. 83

s 2. 14. 14

t eadem *e*. 30. 3

u Eccl. 14. 14

x 2. Cor. 6. 2

y Deut. 32

z cap. 7. 18

Vers. 15.) Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus, & terræ ejus miserebuntur.

Sensus loci

PRobat jam planè adveniſse tempus, ut exsurgens Deus misereatur Sion, revocetque captivos illuc; quoniam hi, Dei videlicet ipsius instinctu, ac veluti monitu, & denunciatione tacita, quod misereri velit, & solvere captivitatem, paratos se, promtosque sentiunt, cum singulari quadam voluptate, atque alacritate ad Sionis reficiendas ruinas, dejectosque lapides excitandos, & capit illos commiseratio miseriæ faciei, ac desolatæ ejusdem, ipsiusque pulveris, & ruderum, ut omnino decreverint, illi tantæ quasi calamitati succurrere, & delectent magis illos ruinæ ipsæ, lapides diruti, pulvis comminutus loci illius sancti, quam amplissima Chaldæorum palatia, & basilicæ, & *temporarii peccati jucunditas* a. Nehemias, & Zerobabel præcipui hac in re fuerunt. Intelligunt etiam Hebræi per *hos Dei servos* Darium, Cyrsum, Artaxerem, & Principes alios, qui concesserunt remissis in patriam Hebræis templum, atque civitatem reficere. Deus ipse appellavit Cyrum *pastorem suum*, & *Christum*, *qui omnem voluntatem ipsius*, hac nimirum in re, *completurus esset*, & *cujus apprehenderet ipse dexteram* b. Eldras quoque narrat quod Judæi *ædificaverunt*, *& construxerunt jubente Deo Israel*, *& jubente Cyro*, *& Dario*, *ac Artaxerse regibus Persarum* c. Quin etiam *Dei servi* vocari possunt Reges illi, quorum opera usus est ad puniendos Judæos. Nam Deus de Nabuchodonosor dixit illum, *& exercitum ejus sibi servitute magna servivisse adversus Tyrum* d, *& servum suum* sæpe nominat *e*, Servi mysticè sunt Apostoli, & Apostolici viri, qui se ad ædificandam Ecclesiam, & vivum Dei templum promtissimos exhibuerunt, & lapides posuerunt probatiores, ac stabiliores, & infirmiores quousque ac magis terrenos, tamquam pulverem suo foverunt auxilio, sic loquitur Euthymius, Nicephorus, Chrysostomus, Latini ferè omnes: & Chrysostomus, nomine *pulveris* Judæos intelligit: Latini inter *lapides* recensent etiam Prophetas, tùm quia & hi ad idem pertinent ædificium; tùm quia sunt servi Dei, qui prævideruntalios lapides, & ipsis illi placuerunt, nempe Apostoli, & his similes, ut Gregorius hoc loco docet. Ex illis Esaias *f* prædixit nomine Dei, *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos*, quem ordinem Joannes *g* expoſuit, enumerans duodecim fundamenta lapidum pretiosorum: & idem Etaias *h* de iisdem multa dicit, nominans

a Hebr. 11. 15 De quibus Dei servis hic fit serm.

b Esa. 44. 28 c. 45. 1

c 1. Esdr. 6. 14

d Ez. 29. 18 *e* Jer. 25. 9. c. 27. 6. c. 43. 10 Servorum notio mystica.

Qui lapidis nomine intelligantur.

f cap. 54. 11 *g* Apoc. 21. 19 *h* supra vers. 2.

minas sapphiros, jaspidem, lapides sculptos, & desiderabiles. Zacharias *a* lapides istos elevandos scripsit super terram. Lege Gregorium *b* in moralibus, In lapidibus gaudium est, inquit cum Augustino Prosper, in pulvere miseratio, seu in terra, ut per istam designatis Judæis peccatoribus, iidem lapides misereentur, ab errore converlos abiolvendo, ut loquitur Gregorius Arnobius *lapides* exponit libros omnes Veteris Testamenti, qui habent in se unum angularem: præterea animas justorum, quorum corpora terra sint, in quibus sancti afflicti variis modis sunt; eos autem miserantes veneramus gaudendo de perseverantia, qua vicerunt. Innocentius, posita distinctione *lapidis* pro Christo, Angelo, Ecclesia, quolibet sancto, Gentili populo; indurato Judæo, virtute, scriptura, lege divina, litterali intellectu, diabolo, viro iniquo, gravedine peccati, & *lapides* hic accipiens pro Prophetis in fide fortibus & stabilibus, ait *servos* quibus lapides placuerunt (idem etiam ait Hugo) esse Apostolos, qui secundùm testimonia illorum prædicabant Judæis, ut *sic de Sion exiret lex*, *& verbum Domini de Jerusalem* c. Præterea placuisse dicit Apostolis duros prius, quos emollierunt prædicando, & convertendo, misertos terræ, ac pulveris, revocando debiles ac infirmos sive corpore, sive mente ab errore ad veritatem, atque à vitiis ad virtutes per monita, & doctrinam, prodigia, & virtutes sanando à diversis languoribus, & spiritibus immundis curando. Lyranus *terram* refert ad eos, qui terrenas opes abjicientes deferebant ad pedes Apostolorum *d*. Quidni hos ipsos dicamus *miseros terræ*, idest inopium, in quorum gratiam sua erogabant? Addit Hugo tropologiam, placere servis Domini lapides duræ tribulationis, quemadmodum de Stephano canit Ecclesia, lapides torrentis dulces fuisse, *misereri* autem *terræ* compatiendo, si quid in quopiam terrenum, aut reprehensibile videant. De Stephano subtiliter Græveus *e* observat lapidibus extinctum potius quam alio mortes genere primum martyrem, quia in illo corpus Ecclesiæ quodammodo circumcidebatur petrino cultro, sicut & Christus *f*; ut quem, admodum post circumcisionem largius in morte sanguinem fudit, sic post Stephanum innumerabiles martyres funderent suum. Deinde, quia in Stephano sternenda veluti erat in cœlum via. Postremò in eodem fabricando, juxta etymon nominis, corona, & in auro probatæ patientiæ includendus carbunculus *f*: Alia est tropologia, ut *servis Dei*, sive *justis*, *lapides placeant* ædificii mystici, quod coalescit per charitatem, sed displicet ipsis, ac vehementer dolent, quum vident casum, ac ruinam aliquorum per peccatum, angunturque maximè, quum redactos cernunt in terram, sive in pulverem, ut propterea precentus Deum enixè, ut exurgens misereatur Deus Ecclesiæ suæ, ac *benignè faciat in voluntate sua illi*, *ut ædificentur muri ejus* g, Quo circa videtur David simul prædicendo orare, ut ob merita servorum suorum, qui præ amore Ecclesiæ tuinis cruciantur ejus, & commiserentur, misereatur ipse peccatorum, qui corruerunt.

a 1. cap. 16 *b* 2. *moral.* cap. 36

c Esa. 2. 3

d Assumm 4. 31. c. 5. Tropologia

e serm. 2. 21. 2 Primus martyr quare lapidibus potius quàs alio mortis genere extinctus?

Alia tropologia.

f Eccl. 32. 7

g Ps. 50. 20

Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus.) Hieron. *quoniam placitos fecerunt servi tui lapides ejus*. Alii, *complacuerunt*, *voluerunt*, *dilexerunt*, *deperierunt*. In Psalterio Romano, & apud Prosperum; *quia beneplacitum habuerunt servi tui lapides ejus*. Arnobius, & Cassiodorus, *beneplacitos habuerunt servi tui lapides ejus*. Psalterium vetus, Augustinus: *quoniam beneplacitum habuerunt servi tui in lapides ejus*. Videtur hæc propositio desiderari in lectione Romani Psalterii, & Prosperi recitata, sine qua non est adeò apta constructio, nisi exponas per appositionem, quod *beneplacitum*, quod habuerunt servi Dei, *erant lapides ejus*, idest Sion. Hieron. alibi *h* vertit Græcum verbum εὐδόκουσι, *probaverunt*. Argumentum singularis amoris, & pietatis erga patriam & templum, ac Deum ut ipsamet rudera, ruinæ, lapides, reliquiæ, pulveres placrant, & quadam commiseratione commoveant. Hoc facit quivis alius in alium syncerus amor, ut quod ait Plotinus *i* quidquid ejus, quem amas, cognatum est, ames, etiam, inquit Theodoretus *k*, domum, vestes, calceos contempletur cum magna lætitia, immò umbram ipsam, ut sponsa in Canticis *l* dixit, & hanc fuisse Petro anachoretæ causſam visendi loca sancta Palæstinæ. Cujus rei supperunt complura exempla tùm Hieronymi, & quos ipsemet illuc litteris invitabat. In epistola *m* una longum scribit esse ab ascensu Domini ad suam usque ætatem per singulas ætates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Jerosolymam; putantes seminus religionis, minus habere scientiæ, nec summam, ut dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Evangelium de patibulo coruscaverat. Legenda epistola tota cum aliis tùm epistolis *n*, tùm locis *o*: præterea Cyrillus Jerosolymitanus *p*, Paulinus *q*, & alii, quos citat in opere de Peregrinationibus Gretterus noster. Facit maximè ad rem, quod testatur Paulinus *r* de ipsis illis locis exiguum pulverem, aut de ipso Crucis ligno aliquid saltem festucæ simile sumere, & habere, benedictionem pios Christianos censuisse. Idipsum produnt Augustinus *s*, & Theodorus Studita *t*, & ille *u* etiam de Donatistis. Gentiles ut eam inhiberent devotionem, Calvarium montem incluſum muro idolis contaminarunt *x*, quemadmodum reædificatis Jerosolymis, Adrianus in fronte portæ, qua tendebatur in Bethleem, suum ex marmore constituit, ut arceret Judæosy. Huc spectat etiam patriæ insitus, amor, ut vel videre fumum Ulysses, sicque mori vellet.

i Ennead. 9 lib. 9. c. 16 *k* in religiosis. c. 9.

l cap. 2. 10

m Ep. 13. 27

n ep. 13. 27 *o* in Esa. 24 *praefat. in l.* 4. *in Jerem. praefat. in l.* 7. *in Ezech. p* Catech. 13 & 17

q ep. 1. & 24 *r* ibid. *s* 22. *de civ. c.* 8 *t* in *dogmad. imag. in.*

u ep. 170

x Euseb. 3. *de vita Const. c.* 24. 25. 26 Soz. *on.* 1. 2. *c.* 2. Ruffi. 1. 1 *c.* 7. *Hier. ep.* 348 *y* Euseb. *in Aram.*

——— αὐ τὸν Ὀδυσσεὺς
ἱέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι
ἦς γαίης πάτρης λελάθοιτο.

——— *ceterum Ulysses*
Cupidus vel fumum exeuntem videre
Patriæ suæ, sic mori optat.

Quod imitatus prosa scribens alius oratione dixit quod ὁ τῶν καπνῶν καὶ κατὰ λαμπρὸν τηρῶν οὐδὲν οὕτω τῶν ἀλλοίων πατρὸς πατρίας καπνὸς λυκυλεντιόν ἐστιν, *quam apud alios*, seu *alibi ignis*. Denique pœnæ genus gravissimum semper habitum est exulare à patria. Unde ille,

Pœnæ genus grave exulare à patria.

——— μόχθων
οὐ δὲ ἀλλ' ὅτι πρὸς
ἡ γὰρ ἀπαμείβεται οἴκαδε.

Malorum
Non est aliud majus
Quam terra patria privari.

M. quoq; Brutus malle se Romæ ajebat ignobilissimum civium, quam exulem omnium aliarum civitatum Imperatorem nominari. Suberat Bruto ratio ob patriæ præstantiam, & dignitatem, & qua, ut quidam dixit *z*,

z Plaut. in Rudent.

Miserum istud verbum, & pessimum est, habuisse.

Nihilominus vilem etiam casum suum quivis naturaliter æstimat, amacque. Acerbus pœnitenti dolor, memori, ac pensanti unde exciperit *a*, & quanta suæ domus facta sit ruina *b*. Dolor hic ex amore nascitur, conjunctumque habet odium peccati, ex quo ruina, & jactura tanta, *utque lapides sancti volvantur super terram* c. Excitat hujusmodi memoriam rei Ecclesia ipso Quadragesimæ principio, jubens meminisse, quia homines ex humo sumus, sive cinis & pulvis, in quem nos nostra rodegerunt peccata, ut sic nos nostris misereat, & hujusce terræ, cineris, pulveris misereamur. Fortassis etiam nomen *cineris* innuit deplorandum statum nostrum; tùm quia ignis concupiscentiæ nos consumsit: tùm quia comparati ad majores nostros sanctos igni divino inflammatos, vix cineris digni nomine sumus. Terra item suggerit memoriam illius, ex qua formatus est primus parens, cujus misereri quemque oportet, quod veluti in pulverem redacta fuerit, *& maledicta in opere suo* d. Aliter adhuc secundùm tropologiam prius indicatam *servis Dei placere lapides Sion*, est lætari aliorum bono & profectu spirituali, nec majorem habere gratiam, sive gaudium, quam cum illos in veritate viderint *e*, nec umquam lætos esse, nisi quum fratrem viderint in charitate, ut Christum præcepisse Hieronymus *f* refert: nec prohibere, vel prophetare *g*, vel dæmonia ejicere *h*, vel quodvis aliud bonum opus operari, sed quod vulgo dicimus, & proposito quadrat, inde potius ædificari, si superædificentur plures in Domino, *tamquam lapides vivi* i, ut *ædificationem corporis Christi* k, ut quum *ædificatur Ecclesia ambulans in timore Domini*, *consolatione sancti Spiritus*, qui diligant eam, *replentur* l. Optabat Apostolus etiam anathema esse à Christo pro fratribus *m*, & alios regnare sine ipso, ut ipse quum ipsi regnaret *n*. Prædaretur non electus inter trecentos, ceu lætitia elatus, peralacris discessit, quod trecenti in civitate essent se præstantiores

a Apoc. 2. 5 *b* Matt. 27. 27 Cujus rei memoriam excitet quis initio. Quadragesimæ, & quid innuat nomen cineris.

c Zach. 9. *secund* 70

d Gen. 3. 17 Tropologia

e ep. 3 Jac. 3. 9

f in ep. 5. 17. *ad Ephes.*

g Mat. 11. 26 & *seq.*

h Luc. 9. 49

i 1. Petr. 2. 3 *ep.* 3. Jud. 20

k Eph. 4. 12

l Act. 9. 31 in Rom. 9. 3

n 2. Cor. 4. 8

a Plut. in Lycurgo. b Luc. 15. 10 Lapidis proprietates justo apta tur. c serm 9

a. Angeli quoque sunt hi Dei servi, quibus placent ea quæ peccatores ac dedolati, ut lapides viva à dificii divini per pœnitentiam *b*: simul verò etiam terræ, pulveristique miserentur, idest, adhuc jacentis in peccato. De justo Papinus, lapidis proprietates sic declarat; gravitatem, fortitudinem, insensibilitatem, duritiem, contemptibilitatem propter humilitatem, tolerantiam in tormentis, constantiam in peccatoribus arguendis, castitatem (lege inter alia exemplum, quod narrat de quodam, quem fœmina attrectans, cum nil profecisset, sed immobilem reperisset, non hominem, sed lapidem vocavit) præterea ob patientiam in adversis, & contemtum bonorum, seu etiam quia contemnuntur ab aliis.

Et terra ejus miserebuntur.) Hieronymus, *& pulverem ejus miserabilem*, nempe *secerunt*, idest, ut explanat Trevetus, dignum, ut ejus misereretur Deus, quia *venit tempus miserendi ejus*, vel ut alii, servi tui, ô Deus, pie effecti erga pulverem, ac rudera, succurrere cupiunt, eaque instaurare. In Psalterio vetere, & apud Augustinum, ac Prosperum, *& pulveris ejus miserebuntur*. Pulverem propriè significat עפר *bhaphar*. Hieronym. *d* monet vocem עפר significare *pulverem*, vel etiam *humum & terram*, & exponit ἡ γῆ καὶ αὐτοὶ οἰκτιρήσουσι, & *pulveris ejus miserebuntur*. Dictum prius de mystico sensu satis. Adde reformationem hominis ex pulvere, quam innuit Augustinus. Rectè autem *venisse tempus miserendi*, ac iterum venisse asseverabatur præcedenti versu, quoniam servi Dei & ipsi miserentur; *beati enim misericordes, quoniam misericordiam consequentur* e, & argumentum divinæ circa quempiam misericordiæ, si & ipse misericors, prisque fit ac religiosus, & adversus Dei cultum benè animatus. Nec malè argumentabantur, qui persuadere Christo nitebantur sollicitè rogantes, ut Centurionis curatet servum, ac dicentes dignum esse, cui hoc præstaret, quia diligebat gentem eorum, & synagogam ædificaverat ipsis *f*.

d Quid propriè significet. d epist. 135 Sensus mysticus.

e Matt. 5. 7

f Luc. 7. 4. 5

Vers. 16.) Et timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.

Sensus loci.

SPerat, ac quantum in se est, promittit, vaticinatur etiam, si concedat Deus editum in Jerusalem, misertur ipsius civitatis, & exulum, quos ejusdem cœpit civitatis miseratio, utque illam instaurent, fore ut exteræ quoque Gentes venerari, & vereri nomen Dei incipiant, ipsi: Reges ac Principes majestatem illius, Quanta Templum Jerosolymitanum veneratione Gentiles, & eorum Reges profecuti sint, alibi docui. Sensu mystico passim accipiunt Enarratores nostri de conversione præsertim Gentium, atque de constructione istis quasi ex lapidibus, mysticè Sion, idest, Ecclesiæ propter signa, & miracula, quæ per solam invocationem nominis Christi fient, ut *adorent eum omnes Reges terræ, omnes gentes servient ei*, cum timore filiali, castoque, vel. si converti nolint, cum servili, & nunc, & postea in judicio. Fremuerunt contra Christum Gentes, & altiterunt Reges, ac Principes contraque Ecclesiam, sed eruditi tandem sunt, atque *servierunt* multi *in timore, & exultaverunt in timore* h. Exponunt præterea de quibuslibet peccatoribus conversis sub nomine *Gentium*, & de justis, qui hac de causa prædicent gloriam Dei, quemadmodum prior versu *lapides* pro illis, pro illis *terra* sumebatur. Post pœnitentiam prohibet relapsum timor Dei, per quem *declinat omnis à malo* i. In judicio universali timore timebunt gentes horribili, hi nimirum qui gentiliter & impiè vixerint Reges qui scilicet rectè, reverentiali. De vocatione Gentium dictum non uno loco in isto opere, atque in commentario Actuum Apostolorum. Ibi inter alia Jacobus profert *k* hæc de re testimonium Amos *l*, de reædificando tabernaculo David, quod deciderat, & de dirutis ejus reædificandis, & erigendis; ut requirerent ceteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas invocaretur nomen Domini; sic autem notum censeri à sæculo Domino opus ejus. De regibus præterea Gentium angituris gloriam Domini, Hieronymus *m* typum præcessisse vult in Nabuchodonosor, quando quarti vidit speciem similis Filio Dei, ambulantis cum aliis Tribus in medio ignis *n*. Ille porrò idem rex benedicens Deum, cavit postea disperire, dolentes

g Ps. 72. 11

h Ps. 2. 12

i Prov. 15. 27

k c. 15. 13. 16 17. 18

mis Dan. c. 3

n Dan 3.3

A mumque ejus vastari, qui blasphemias contra horum trium Deum loqueretur *o*, quemadmodum & postea Darius, liberato divinitus de lacu leonum Daniele, ut omnes tremiscerent, & paverent Deum illius vivum, & æternum in sæcula, & cujus regnum non dissiparetur, & potestas ejus esset usque in æternum, idem *liberator atque salvator, faciens signa & mirabilia in cœlo & in terra* p. Gentilium Regum velut primatiæ Magi fuerunt, qui Christi sunt incunabula venerati *q*, de quibus actum psalmo 71. r, & Elaias prædixit, fore ut Reges vultu in terram demisso, adorarent, & pulverem pedum lingerent. Rursus omissis aliis, præclara Gentium cum Judæis in unam Ecclesiam coalescentium figura extat apud Ezechielem *r* de ligno Judæ, filiorumque Israel, sociorumque ejus, & de ligno Joseph seu Ephraim, & cunctæ domus Israel, sociorumque ejus, quæ invicem adjuncta in manu Prophetæ unum evaserunt, & ex illis gens una, atque Rex unus omnibus imperans, ut non forent ultra duæ gentes, nec dividerentur amplius in duo regna; Rex verò esset pastor, princeps omnium David, hoc est, Christus, in perpetuum. Hunc Apostolus *s* Christum nominat *pacem nostram quique fecerit utraque unum, & medium parietem maceriæ solverit*. De nomine *Dei* nihil attinet hoc loco agere, quomodo illi conveniat, & quodnam sit, vel etiam de nomine *Jesu*, Nomen *Dei* hoc loco nihil differt ab ipsomet Deo, vel etiam à gloria, quæ hic subditur, ut sæpenumero annotavimus. Deo, qui unus & solus est, nomen necessarium non est, quod rebus multis, ut dignoscantur imponi solet: qua de causa primus homo, quia nimirum solus, appellatus est communi toti speciei nomine, *Adam*: & *Sol*, quia unicus & solus, sic etiam nominatus creditur, quia videlicet *solus*. Ut rectè martyr quidam tyranno responderit, quærenti nomen Dei, quem colubat, *solum esse*. Quia vero idem Deus infinitus, & incomprehensibilis est, proprio exacto, & adæquato nomine à creatura nominari non potest, ita, ut si quis id conetur, demens sit, ut ait Justinus *x*, audire mereatur magis; quam qui nomen scisitabantur Angeli, Cur *y* quæris nomen hoc, quod est mirabile *z*? Mirabilem inesse vim, ac terrificam dæmonibus quoq; nominibus Angelorum docet Origenes *a*, nec diffitetur Arnobius, negantes tamen objectam Christianis in eorum usu superstitionem (pendet enim ea vix libero Angelorum concursu, vel imperio divino, sæpe quæ ex pia ipsorum invocatione) & exemplo confirmat Turonensis *a*: Brigitta *b* id etiam affirmat de nomine *Mariæ*, timere id dæmones. Quid de ipso *Dei* & *Jesu* nomine dicemus? tomittam Tetragrammaton Hebræum, de quo tam multa Hebræi fide parum digna, De præstantia, & efficacia nominis *Jesu*, disputat Serarius noster, & vana nonnullorum aliorum nominum superstitione *d*, nec non hac ipsa de re ex nostris etiam Delrius *e*, Magnum omnino *magni Domini nomen in fortitudine* f, de quo toties meminimus.

o c. 3. 95

p c. 6. 26. 27

q Mat. 2. 1 & seq.

r vers. 20 c. 40. 23

Figura Gentium cum Judæis in unam Ecclesiam coeuntium.

t cap. 37. 16 & seq.

n Ephes. 2. 14

f Matt. 25. 25

g Sap. 6. 7

Deo nomen necessarium non est; & quare.

x Apolog. 2

y Gen. 32. 29 Jud. 13. 18

z l. 4. c. 5 contra Celsum.

a l. contra Gent.

b de confess. cap 1

c lib 1. cap. 9 d in Jesu c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. e ibidem, & in Jud. 13 9. 10. 11. & seq. & in Tobia cap. 12. 7. 11 f 2. disquisit. magic c. 4. qu. 3

Et timebunt gentes nomen tuum Domine.) Hieronymus & codices Complutenses, regii, & alii editionis nostræ, *& timebunt gentes nomen Domini*, καὶ φοβηθήσονται τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου. Sed emendata Biblia Græca habent τὸ ὄνομά σου κύριε. Ita enim legisse Græci expositores videntur ex quibus Apollinarius in Optativo,

ἀλλὰ σὺ μὲν φοβοίμεθα ἄναξ τόδε σοῦ ὄνομα φῦλα
πάντες ὁσσόσοι βασιλεῦς ἀλλοφύλων βασιλῆες.
Omnes simul timeant, Rex, tuum nomen Tribus,
Omnes tuam paveant gloriam Reges.

Quamvis autem desit Hebraicè pronomen, rectè suppletum est, ut cum sequenti membro, in quo extat, melius cohæreat: & nomen Hebræum poni potest in vocativo. Jam docui psalmo 98. g, quo pacto nomen Domini sit terribile. Si de ipso nomine, quo compellatus *Deus*, agamus, Chrysostomus *h* admonet, ore, ut dicunt, abluto, proferendum; cum eo audito etiam dæmones horreant, & apud Judæos in lamina scriberetur *i*, nec id, nisi Sacerdotum Principi, liceret proferre. Argumentatur etiam *k*, si veretur servus Dominum suum sine honoris præfatione nominatim appellare, non committendum, ut quis Angelorum Dominum temere, & contemtim ubique jactet; ipsosmet Angelos præstantiores cum timore & horrore magno Sanctum tet nominare *l*, glorificando, & laudando. Invehitur

g Jerem. 10. 6

h vers. 3

Nomen Domini quo pacto terribile.

i hom. 26 ad populum.

k Exod. 28

l hom. 7. ad populum. Esa. 6. 3

Theo-

o c. 5. 4. 10 Laudum.

Nomen Dei nemini temere ulurpandum.

b Ex. 20. 7

Expositio mystica.

c Joh. 9. 25

d Proverb. 28. 14

e Eccles. 5. 4

Quare justi dicantur Reges.

Theodoretus *a* in eos, qui *Dei* nomen pronuntient sine aliqua ratione, veluti docendi, orandi, vel alia quadam necessitate: sed ludendo, ridendo, & ut venerit in linguam: & si solet à multis pretiosior vestis die festo reservari, æquius multo esse, divinum nomen pretibus, docendive munere consecrare: postremo per illud præceptum de non sumendo in vanum nomine Dei *b*, caveri non tantum, ne quis res vanas, idest, idola, nomine vocet Dei, aut ne jurando mentiatur; sed ne quis nomen Dei temere proferat.

Et omnes Reges terræ gloriam tuam.) Gloriæ deditos, & gloriosos gloria percellit major, ac infinita Dei, ea videlicet, quæ nascitur, ut ait Euthymius, ex potentia. Mysticè *Reges* exponit Hugo, qui benè regunt terram suam, *verentes omnia opera sua* c, *semperque pavidi* d, nec *de propositato peccato* planè securi *e*. Chrysostomus justos dici *Reges* ait, quia suismet suffragiis, aut potius à Deo Reges instituuntur, propterea quod voluptatibus dominantur, ac regiam imaginem conservant. Sed propriè sumendo, *Reges* sive Principes, & quoslibet Magistratus, hos supra ceteros decet gloriam Dei timere, ac ejus mandatis, quum illi sint gradu, officioque propiores, & ejusdem auxilio, atque consilio magis egentes, & hoc pacto habituri subditos obsequentiores, & alioqui majorem redditurì rationem *f*, *ac potentes tormenta passuri* g. Hebræorum Rex primus adeò severè punitus est, quia Regi Deo innobediens fuit; & quam consequentium Regum exemplar, velutique typum illum esse oporteret, pessimo fuit exemplo.

Vers. 17.) Quia ædificavit Dominus Sion, & videbitur in gloria sua.

Sensus loci.

REm diu optatam, summisque votis concupitam, ut jam præsentem cernens, ac pronuntians, videlicet Sionis, sive Jerusalem, atque rempli restaurationem Auctore factam Deo, mutata jam oratione, affirmat completa desideria hac de re esse: seque certo prævidere, quam sit clarè manifestanda gloria Dei, & in maximo honore habenda à Regibus, quos proximo versu nominaverat, hoc ipsum de illis vaticinans, & à gentibus, quæ cum timore reverentiæ sint Deum in templo illo religiosè colendum, quum instauratum fuerit, & Deus in arca, tamquam in sua gloria, manifestabit seipsum. Existimat Trevetus hæc verba esse gentium, & regum terræ, de quibus præcessit mentio: tuppletenim, *dicendo*, sicut præcedentia secundùm mysticos sensus de Ecclesiæ spirituali ædificio, & honore, atque gloria Dei, sumendum est etiam in hac ipsa vita, tùm maximè in universali judicio. *Tunc venient Christus in majestate sua, sedebitque super sedem majestatis suæ* h, & *videbitur sedens à dextris virtutis Dei venire in nubibus cœli* i, dum vixit mortalis, *in terris visus est & cum hominibus conversatus* k, & *viderunt homines gloriam ejus, quasi Unigenti à Patre, atque plenum gratiæ, & veritatis* l. Gloria Deo magna, quoddamque gaudium accedit ex ædificio Sion spirituali, quum componunt vivi lapides justorum, contra, quam accidat in materiali, ac lapides, quos vocant vivos, & vivere etiam nonnulli crediderunt, exciduntur, atque quodammodo occiduntur. Pœnitens excitans cum Dei gratia Deo ædificium in semetipso, servit gloriæ ipsius. Actus pœnitentis sunt materia, velutique lapides, contrito ipsa, tamquam terra & calx sive pulvis, cujus misereri servos Dei (quod multo magis Deo convenit) antea *m* vidimus: lacrymæ, gemitusque, de quibus paullo post *n*, ut aqua: architectus Deus: & pro illo Sacerdos: operæ subit vicem ipsemet pœnitens. Primarius architectus Deus pollicitus est *reædificaturum aperturas murorum tabernaculi David, quod ceciderat, & ea, quæ corruerant, instauraturum, & reædificaturum illud, sicut in diebus antiquis*: p: quod est etiam *benignè facere in bona voluntate sua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem* q. *Infirma, & egena erant elementa* r, tabernaculorum Jacob, *fundamenta vero Sion in montibus*, & portæ illius firmissimæ, ut propterea diligat illas Deus magis, quam illa *f*, & magis glorietur iisdem. Potentiam suam Deus, unde gloriam consequitur, declarat præsertim ex lapidibus suscitando filios Abrahæ *s*. Opera, quæ faciebat Christus in nomine Patris sui, ipsa testimonium perhibeant de illo, ita ut credibilem facerent nimis doctrinam ejus, & gloriæ, quæ Deo deberur, dignum convincerent. Quod Elaias *u* de Moyse scribit, omnibus convenit, qui sunt operati miracula, non propria, ut Christus, sed Dei virtute Deum *eduxisse illos ad dexteram brachio majestatis suæ*; (Chaldaicè, *laudis*) *ut faceret sibi nomen sempiternum*. Visus est etiam Christus in gloria sua, quando transfiguratus est *x* in ipsamet vero Sion visus est post resurrectionem, & non inde longè post ascendit.

Quia ædificavit Dominus Sion.) Hieronymo regia Biblia tribuunt futurum tempus, alii præteritum, in quo est בנה *banah*, licèt non rarò transferri soleat præteritò per futurum. Græcum verbum est futuri temporis, οἰκοδομήσει, quod errore arbitror in translatione Latina Sixtina ex LXX. redditum in præterito. Legunt quoq; Augustinus, Arnobius, & Innocentius, *ædificabit*. Hebræum בנה *banah*, propriè significat *ædificare*, vel etiã *reædificare, servare, & conservare*, ut Campensis exposuit, & eum quidam *y* sequutus, vim in ea significatione constituens, quasi denotetur jam extructi ædificii cõservatio, seu ad tacta tectà illius certus addictus proventus, quod mysticè declarat. De verbi *ædificandi* usu Ecclesiastico, egi aliàs *z*, & de Sion multiplici, non semel. Innocentius distinguit hoc loco pro Jerusalem, Ecclesia, anima. Potuit ad lere cœlestem beatorum habitationem. Pepinus *a* verò enumerat Sionem inferiorem Ecclesiæ militantis: superiorem, Ecclesiæ triumphantis: interiorem animæ devotæ: exteriorem, Virginis Mariæ: priorem synagogæ: posteriorem, religiosæ vitæ. De prima Elaiam *b* interpretatur, *Dabo in Sion salutem, & in Israel gloriam meam*, quia non contingit extra Ecclesiam salus, nec ad gloriam perveniunt, nisi per illam. De secunda locum cujusdam psalmi: *Videbitur Deus Deorum in Sion*, ubi secundùm vim nominis Deum speculabimur, & ædificata dicitur ex Angelis, deinde ex iis quos Christus ascendens secum deduxit. De tertia, id quod habetur in alio psalmo *d*, *Lauda Deum tuum Sion*: quoniam ædificavit animam creando, & simul in fundendo corpori, ac reædificavit per gratiam, ubi fides fundamentum est, spes muri, charitas tectum: De quarta: *Elegit Dominus Sion* e; & *homo natus in ea fundavit eam* f; & *Sapientia ædificavit sibi hanc domum* g, idest, Virginem sublimem sanctitate, fortem fuorum protectione, ut speculam per contemplationem. De quinta rursus Elaias *h*, *de Sion exibit lex*, & in synagoga tamquam in vinea cum ceteris necessariis turris ædificata est *i*. De sexta, quod est apud Abdiam *k*, *in monte Sion erit salvatio*, quoniam religiosus ordo perfectionem profiterur; & contemplationem & ibi salus facilius acquiritur, & videntes opera bona religiosorum, glorificant Deum *l*. Sed *ut* ibidem dicitur *ædificantibus Sion in sanguinibus* m: & *filiabus Sion elevatis, ac ambulantibus extento collo* n, idest, malis utriusque sexus religiosis.

Et videbitur in gloria sua.) Hieron. absque conjunctione, quæ nec est in Hebræo textu: *apparebit in gloria sua*. Si attendas Latina & Græca, tam posses exponere de gloria Sionis, quam Domini. Sed נראה *nirah* masculini generis, cum nomine quod habet affixum masculini generis כבודו *cheuodo*, innuit *Dominum*, sicut & Chaldæum אתגלי *ithgali*. Quare non habet optionem recens Auctor expositionis utriusvis *o*. In Romano Psalterio, apudque Cassiodorum, Innocentium, Arnobium; *in majestate sua*. Gloriam sumi, pro arca, & locum habitationis gloriæ Dei, pro tabernaculo, sive templo, in quo collocata erat arca, vidimus aliàs. Tritaquoque gloriæ acceptio pro beatitudine, ubi Deus *rex videtur in decore suo* p, & *fatiantur beati apparente illa* q, Deumque semper glorificant, & exaltant, laudant *laudabilem, superexaltatum, superglorioſum* r. *Gloria hæc est omnibus sanctis Dei*, gloria ipsa frui, qua Deus gloriatur, & fruitur, *& intrare in gaudium Domini sui*, ut gaudio gaudeant, quo ille, ac in ipsisumet quodam ipsi gaudium resultet, quod tale gaudium beati percipiant. Visio gloriæ Dei eo modo, quo habetur in hac vita, per mirifica quædam opera ipsius, vel internas inspirationes, plurimum conducit ad hoc, ut gentes timeant Deum, & reges gloriam ejus, redeantque ad eum peccatores per pœnitentiam.

a Theodoret. in Laudum.

Nomen Dei nemini temere usurpandum.

b Ex. 20. 7

c Matt. 2. 1

d Psal. 71. 11

e Esai. 60. 3

f Matt. 25. 34

g Sap. 6. 21

h Matt. 25. 30

i cap. 26. 64

k Zach. 3. 3.

l Joan. 1. 14

m vers. 15

n vers. 21

o 1. Cor 3. 10

p Amos 9. 11

q Ps. 50. 20

r Galat. 4. 9

s Ps. 86. 2

t Matt. 3. 9

u Esai. 53. 12

x Mat. 17. 2

y Petrus Vega hoc loco discursu. Sion multiplex.

z Ad. 9. 33

a Serm. 8

b c. 46. 13

c Ps. 83. 8

p Ps. 146. 10 sec. Hebr. sed 147. sec. vul. edit.

e Ps. 131. 13

f Ps. 88. 5

g Prov. 8. 9

h c. 2. 3

i Mat. 22. 33 & seq.

k vers. 32

l Matt. 5. 10

m Mich. 3. 10

n Esai. 3. 16

o Petrus Vega hoc loco discursus, Variagloria acceptio.

p Esai. 31. 17

q Ps. 18. 15

r Dan. 3. 33

s Ps. 149. 9

t Matt. 25. 21. 23